

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Vendula Nováková

**Osobnost Emila Háchy v období
druhé republiky (1938–1939)**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Marek Šmíd, Ph.D.

Praha 2013

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

Bibliografická citace

Osobnost Emila Háchy v období druhé republiky [rukopis] :bakalářská práce / Vendula Nováková; vedoucí práce: PhDr. Marek Šmíd Ph.D.- Praha, 2013.- 57 s.

Anotace

Práce se zabývá osobností Emila Háchy v časovém rozmezí od září 1938 do března roku 1939, tedy v období tzv. druhé republiky, kdy byl Emil Hácha prezidentem republiky. Cílem této bakalářské práce je nejen analyzovat kroky, které prezident učinil v období ohrožení republiky sousední Třetí říší, ale i se pokusit přiblížit atmosféru v zemi v měsících před začátkem druhé světové války.

Klíčová slova

Emil Hácha, Rudolf Beran, druhá republika, Německo, Slovensko

Abstract

This bachelor thesis is focused on Emil Hácha during the period of the so called Second Republic, that existed between October 1938 and March 1939, while he was the President of Czechoslovakia. The goal of this bachelor thesis is not only to describe the steps he took in the time of constant threat by the neighbouring Third Reich, but also to capture the mood and atmosphere enveloping the country on the eve of the Second World War.

Keywords

Emil Hácha, Rudolf Beran, The Second republic, Germany, Slovakia

Počet znaků (včetně mezer): 97 623

Poděkování

Děkuji panu doktoru Marku Šmídovi za vedení mé práce a užitečné rady.
Děkuji své mamince za pomoc s přepisem pasáží do slovenského jazyka.
Děkuji své rodině a příteli za podporu během celého studia.

Obsah

Úvod.....	6
1. Prezidentská volba 1938	8
1.1. Situace po Mnichově.....	8
1.2. Cesta k volbě.....	9
2. Právník v čele bezprávního státu	13
2.1. Jaký byl Emil Hácha	13
2.2. Svatováclavský prezident.....	16
3. Zúctování s demokracií- prosinec 1938.....	18
3.1. Politická situace druhé republiky.....	18
3.2. Prezident Čechů a Slováků	20
4. Svázání s Říší- leden 1939.....	23
4.1. Židovská otázka	23
4.2. Vývoj na Slovensku	24
4.3. Mezinárodní politika	27
5. Konec nadějím	30
5.1. Fašistická uskupení v ČSR.....	30
5.2. Slovensko spěje k samostatnosti	32
6. Osudná noc	38
6.1. Cesta do Berlína	38
6.2. Rozhodnutí	39
7. Několik pohledů na jedno rozhodnutí.....	42
Závěr	46
Seznam literatury	48
Přílohy.....	51
Seznam vyobrazení	57

Úvod

Emil Hácha a jeho působení v prezidentském úřadě bylo a stále je kontroverzním tématem. Pro některé představují jeho rozhodnutí symbol zbabělosti a kolaborace s nacistickým režimem a pro jiné je mužem snažícím se své mravní zásady uplatňovat v co největší míře v době, která veškerou morálku a lidskou důstojnost popírala. První pohled převládá hlavně v poválečné a komunistické době a druhý pohled převládá v historiografii v době od sametové revoluce roku 1989. Po pádu komunismu se objevil nový zájem o osobnost prezidenta Emila Háchy. Během devadesátých let o něm vyšly hned tři monografie. První od Dušana Tomáška a Roberta Kvačka, která se jmenuje *Causa Emil Hácha* a vyšla v roce 1995. Druhá publikace vyšla v roce 1998 a jejím autorem je Vít Machálek. Kniha se jmenuje *Prezident v zajetí* a pojednává o Emilu Háchovi i v době, kdy nestál v čele státu. V roce 1997 vyšla monografie s názvem *Emil Hácha (1938–1945)* od Tomáše Pasáka. Kniha se v roce 2007 dočkala nového vydání.

Cílem práce je popsat osobnost Emila Háchy, ale vzhledem k období jeho života, kterým se chci zabývat, což je doba tzv. druhé republiky, nelze psát o osobě E. Háchy bez podrobnějšího popisu událostí a okolností doby a jejích změn. Budu se tedy věnovat i samotnému vývoji druhé republiky a v rámci toho se pokusím vykreslit osobnost Emila Háchy. Dalším cílem mé práce je analyzovat, jaký pohled na druhou republiku a jejího prezidenta mohli zaujímat tehdejší občané Česko-Slovenska.

Druhá republika je období, které bylo a stále částečně je historiky poněkud opomíjené. Asi nejvýznamnější publikací zabývající se tímto obdobím je *Druhá republika (1938–1939)* od Gebharta a Kuklíka z roku 2004. Dále na toto téma vyšla například v roce 1988 kniha nazvaná *Deník druhé republiky* od Dušana Tomáška.

Podstatnou součástí práce budou citace ze soudobých novin, konkrétně z českých *Národních listů* a *Lidových novin* a ze slovenského *Slováka*. Za druhé republiky byl tisk cenzurován, takže soudobé noviny v této práci neslouží jako objektivní historický pramen, ale jako zdroj informací pro tehdejší veřejnost, která se o dění ve velké politice mohla dozvídat jen z médií, tedy z novin a rozhlasu. I přesto, že tyto informace byly často zkreslené a nepravdivé, vytvářeli veřejné mínění a k pochopení doby je, podle mého názoru, podstatné si je připomínat, abychom se vyhnuli hodnocení minulosti prizmatem současnosti, což je v přístupu k historii velmi častou chybou. I v současnosti, kdy už média nejsou cenzurována a v zemi existuje svoboda tisku a projevu, je náš pohled na věci a události okolo nás stále velmi silně ovlivňován pohledem médií. A to dnes můžeme využít neuvěřitelné množství

možností, jak se dostat k informacím. Za druhé republiky získávala veřejnost informace pouze z rozhlasu a tisku, tím spíše se tato média stávala nejčastějším prostředkem ovlivňování a populismu.

Práce je řazena chronologicky, to znamená od prezidentské volby na konci listopadu 1938 až do března 1939. Mnoho událostí a osobností druhé republiky by zasluhovalo větší pozornost, než jí je v této práci věnováno, ale mým cílem je spíše obecnější pohled na těchto pár měsíců, aby v celistvosti vyniklo, nakolik byla druhá republika dobou komplikovanou a pro její představitele i společnost náročnou.

Před psaním práce jsem provedla rešerši základní sekundární literatury k danému tématu a kritiku pramenů. Využívala jsem i literaturu z první poloviny 20. století, například publikaci od Františka Sekaniny nebo od Olgy Votočkové-Lauermannové. V této starší literatuře bylo třeba kriticky posoudit, v jaké době autor své názory publikoval, jelikož to na jeho dílo mělo často výrazný vliv. Z primární literatury jsem prozkoumala soudobý tisk. Výsledná práce je tedy syntézou předešlých výzkumů a analýzou hlavních tištěných médií z období druhé republiky.

1. Prezidentská volba 1938

1.1. Situace po Mnichově

Dne 5. října 1938 abdikoval druhý prezident Československé republiky Edvard Beneš (1884–1948). Mnichovská dohoda, které se zúčastnili zástupci Velké Británie, Francie, Itálie a Německa, připravila zemi o pohraniční území. Důsledky toho byly značné. Zdaleka nešlo jen o nespravedlivý zábor části území sousedního státu. Nevyužití dobře připravených opevnění v pohraničí vedlo k hluboké mravní krizi československých obyvatel.¹ Jednalo se však ve své podstatě i o krizi celoevropskou, zásady, na kterých stál Versaillský systém, se ukázaly jen jako prázdné pojmy. Velká Británie a Francie se rozhodly pro politiku appeasementu, která znamenala snahu řešit problémy nekonfliktním způsobem, tedy ústupky agresivnímu Německu. Až příliš pozdě obě země poznaly, že Hitlerova politika směřuje k jedinému cíli, a tím je vojenské ovládnutí celé Evropy a zavedení „čisté“ árijské rasy na celém zabraném území.

Do československého vnitrozemí mezitím přicházely davy uprchlíků. Z pohraničí bylo vyhnáno 152 000 Čechů, 18 000 Němců a 15 000 Židů. Podle hustoty zalidnění, která v té době činila 103 obyvatel na 1 km², patřila druhá republika² na šesté místo ve světě.³ Dne 30. listopadu se ustanovila *Strana národní jednoty*, jejímž předsedou se stal Rudolf Beran (1887–1954). Strana sjednotila členy *Československé strany lidové*, *Československé živnostensko-obchodnické strany středostavovské*, *Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu* (tj. *agrární strana*), *Křesťansko–sociální strany*, *Národního sjednocení*, *Národní strany lidové*, *Národní ligy*, *Národní obce fašistické* a části *Národních socialistů*.⁴ Sjednocení těchto programově často zásadně odlišných stran ještě utužovalo několik let zaváděnou autoritativní demokracii⁵. Další stranou se stala *Národní strana práce*, která byla ustanovena dne 11. prosince, a v jejímž čele stanul Antonín Hampl (1874–1942). Strana byla složena z *Československé sociálně demokratické strany dělnické* a z menší části ze strany *Národně socialistické*.

¹ PASÁK 2007, 26

² Jako druhá republika se označuje politický systém v Československu od 1. října 1938 do 14. března 1939

³ UHLÍŘ 1999, 222

⁴ PASÁK 2007, 28

⁵ Autoritativní demokracie je forma vlády, která se formálně hlásí k demokracii, ale porušuje některé z jejích základních principů jako pluralita stran, oddělení tří mocí, nebo svoboda tisku atd.

1.2. Cesta k volbě

Podle ústavy měl být nový prezident zvolen čtrnáct dnů po abdikaci toho předchozího.⁶ Panovala obecná shoda, že za daných politicky velmi složitých a křehkých vazeb, bude nejlepší, když se prezidentem nestane straník s vyhraněným politickým názorem, ale někdo, kdo je politicky naprosto nestranný. Mezi navrhovanými kandidáty byly například bankéř Jaroslav Preiss (1870–1946), podnikatel Jan Baťa (1898–1965), historik Josef Šusta (1874–1945) či předseda vlády generál Jan Syrový (1888–1970).⁷ V polovině listopadu se představitelé *Strany národní jednoty* a *Hlinkovy slovenské ľudové strany* shodli na kandidatuře Františka Chvalkovského (1885–1945). Proti němu však vystoupilo levé křídlo *Strany národní jednoty* a *Sociální demokracie*, takže F. Chvalkovský na kandidaturu rezignoval.⁸

Na konec vyplynulo ze situace, že nejhodnějšími kandidáty budou představitelé nezávislých nejvyšších úřadů.⁹ Předsedu Nejvyššího správního soudu Emila Háchu (1872–1945) navrhl na úřad prezidenta Otakar Klapka¹⁰ (1891–1941). Důvody pro výběr E. Háchy shrnul ministr národní obrany Jan Syrový takto: „*Byl znám jako vynikající právník a byl ve věku, v němž životní zkušenosti byly zárukou, že prezidentský úřad bude zastávat se zdarem. Okolnost, že se do té doby nezabýval politikou, nebyla na překážku, poněvadž celá politika po Mnichovu se vyčerpávala jen starostí o konsolidaci poměrů nastalých důsledkem Mnichova, tj. udržet si spojence, nedělat si nové nepřátele, konsolidovat vnitřní poměry a zajistit nové hranice. Zdravotní stav dr. Háchy byl dobrý a nikdo nepoukazoval, že pro špatný zdravotní stav se dr. Hácha na prezidenta nehodí.*“¹¹

Předseda *Strany národní jednoty* R. Beran musel projednat kandidaturu E. Háchy s předsedou *Národní strany práce* A. Hamplm a ten s ní souhlasil. Teprve potom oslovil R. Beran E. Háchu s nabídkou jeho kandidatury na post prezidenta. Emil Hácha se nejprve zdráhal ji přijmout, neboť za prvé už plánoval odchod na odpočinek a za druhé měl pocit, že se stále cítí příliš otřesen ze smrti své ženy, než aby na sebe bral takovou zodpovědnost. Je pravděpodobné, že by Emil Hácha kandidaturu vůbec nepřijal, kdyby na něj nenaléhali i představitelé katolické církve. Získal tak asi dojem, že prezidentství je křížem, který musí jako správný křesťan nést.¹² Až po druhém

⁶ GEBHART/KUKLÍK 2004, 94

⁷ CÍSAŘ 2006, 29

⁸ BECHYNĚ 1993, 42

⁹ GEBHART/KUKLÍK 2004, 94

¹⁰ JUDr. Otakar Klapka byl českým právníkem a poslancem Československé strany socialistické. Od února 1939 zastával úřad pražského primátora.

¹¹ PASÁK 2007, 33

¹² MACHÁLEK 2008, 25

setkání s Rudolfem Beranem se E. Hácha rozhodl kandidaturu přijmout.¹³ Jiří Havelka (1892–1964)¹⁴ se k Háchově přijetí kandidatury později vyjádřil takto: „*Dr. Hácha také říkal, že se proti kandidatuře bránil, že mu však bylo řečeno, že je to jeho národní povinnost převzít úřad prezidenta, ježto by se strany na jiném kandidátu neshodly.*“¹⁵

V dopise svému příteli a také jednomu z možných kandidátů profesoru Josefu Šustovi se k přijetí kandidatury vyjádřil Hácha následovně. „*Přijetí kandidatury znamenalo pro mne opravdu obět a stálo mne to těžký duševní boj, protože všechny moje osobní zájmy se tomu vzpínaly. Nebyl jsem úplně přesvědčen, když mi bylo přijetí líčeno jako má občanská povinnost, ale nebyl jsem si také jist, nepramení-li moje námitky z podvědomé touhy po klidu skromného soukromí, které by mi po čtyřiceti letech veřejné služby nejlépe hovělo. Za těchto čtyřicet let zvykl jsem si sloužit a tak jsem automaticky podrobil se i této nejtěžší službě mého života v době, kdy mé síly, sotva kdy k tomuto úkolu dostatečné, jsou již velmi ochablé. Bylo mi to tím těžší, že jsem nikdy neměl ctižádosti tohoto druhu, že by mi mohla nějak zpřijemňovat tuto službu.*“¹⁶ Zajímavé je, že podle Háchova blízkého spolupracovníka sekretáře Nejvyššího správního soudu Josefa Klimenta (1901–1978) chápal E. Hácha svou kandidaturu jako úřednické vyznamenání při odchodu do výslužby.¹⁷

Mimo Háchovu zjevnou nechuť ujmout se prezidentského úřadu se jako další překážka ukázalo paradoxně právě to, proč byl vybrán jako vhodný kandidát. Podle novely zákona se totiž nemohl stát prezidentem nikdo, kdo není v Národním shromáždění, kam zase nemohl být zvolen soudce, aby byla zachována zásada soudcovské nezávislosti. Hácha musel tedy požádat o penzionování a opustit funkci prvního prezidenta Nejvyššího správního soudu v Praze.¹⁸ Pak už nic nebránilo jeho kandidatuře.

Volba třetího prezidenta republiky, pro jejíž označení se ujal název druhá republika, se konala dne 30. listopadu 1938 v sídle poslanecké sněmovny v pražském Rudolfinu. Národní listy se k volbě vyjádřily jen stručně a jejich pozornost směřovala především k tomu, že budoucí prezident jmenuje novou vládu a k tomu, jaké úkoly na tuto vládu čekají. V úvodu zprávy se píše: „*Tři sta čtyřicet čtyři členové Národního shromáždění jsou oprávněni, aby dnes zvolili dr. Emila Hácha prezidentem republiky. Společnou schůzi poslanců a senátorů zahájí a bude řídit předseda parlamentní sněmovny Jan Malypetr.*

¹³ PASÁK 2007, 33

¹⁴ Jiří Havelka byl právníkem a za druhé republiky zastával úřad ministra bez portfeje a vedoucího Kanceláře prezidenta republiky.

¹⁵ PASÁK 2007, 35

¹⁶ BECHYNĚ 1993, 42

¹⁷ PASÁK 2007, 35

¹⁸ GEBHART/KUKLÍK 2004, 95

*Vláda generála Syrového podá po volbě presidenta republiky demisi. Příští ústřední vláda bude mít vedle předsedy vlády pět ministrů, společných pro celou republiku. Vedle toho bude sedm ministrů pro země české, pět ministrů v zemské vládě slovenské a tři ve vládě podkarpatské. Osoby, které budou členy vlády ústřední a vlády české, nejsou ještě stanoveny.*¹⁹

Lidové noviny přinesly v den volby rozsáhlou zprávu o průběhu události a vzpomínají při té příležitosti na volby prvního prezidenta republiky: „Zasedací síň poslanecké sněmovny, ve které se koná volba prezidenta republiky, je pro schůzi Národního shromáždění upravena a slavnostně vyzdobena. V této síni se konala druhá a třetí prezidentská volba prezidenta československé republiky dne 27. května 1920 a 27. května 1927, kdy byl podruhé a potřetí zvolen hlavou státu první prezident československé republiky T. G. Masaryk. Jeho socha v nadživotní velikosti, vytesaná do mramoru dlátem Štursovým, tyčí se pod velkým státním znakem v čele zasedací síně. Na podstavci je citován nejstručnější zákon československé republiky: T. G. Masaryk se zasloužil o stát. Po obou stranách sochy tvoří pozadí palmový háj.“²⁰

O prezidentu Edvardu Benešovi se už v článku nemluví, jeho jméno bylo spojeno se starou a v rétorice nové republiky, špatnou dobou. Ačkoliv podle ústavy²¹ měl být nový prezident zvolen do čtrnácti dnů od abdikace toho předchozího, tak v tomto případě byl prezidentský úřad uvolněný po dobu padesáti šesti dní. Volební urny byly dvě, jedna pro Slováky a druhá pro ostatní poslance. Odevzdáno bylo 39 prázdných lístků a 272 poslanců z celkového počtu 312 hlasovalo pro Emila Hácha. Proti E. Háchovi hlasovali jen komunističtí poslanci a senátoři a několik jednotlivců z jiných stran.²² Výsledek byl tedy nesporný a potvrdil očekávání. Emil Hácha čekal na rozhodnutí v budově Nejvyššího správního soudu na Hradčanech. Zvolení prezidenta mělo být ohlášeno jedenadvaceti ranami z děla, a když se celé dopoledne žádná salva neozvala, obrátil se Emil Hácha na kolegu Josefa Klimenta s nadějí v hlase: „*Tak mě přece jenom ti Slováci zachránili před nejhorším.*“²³ Podle Josefa Klimenta se právě v ten moment Prahou rozezněla první rána z děla.

Po sečtení hlasů se čekalo na nového prezidenta, aby přijel složit prezidentský slib. Okolo dvanácté hodiny polední už na Rudolfínu vlála prezidentská vlajka.²⁴ Z Rudolfína odjel Hácha na Pražský Hrad v autě se

¹⁹ Národní shromáždění volí presidenta, Národní listy, vydání 3., r. 78, č. 329, str. 1

²⁰ Dr. Hácha zvolen jednomyslně, Lidové noviny, roč. 46, č. 604, 30. listopadu 1938, str. 1

²¹ Stále je v platnosti ústava z roku 1920, zrušena byla až 9. května 1948.

²² KVAČEK/HEYDUK 2011, 170

²³ RUBÍN 2008, 67

²⁴ PASÁK 2007, 40

zástupci Slovenska a Podkarpatské Rusi. Druhý den se konala slavnostní bohoslužba Te Deum v katedrále sv. Víta. Emil Hácha byl první československý prezident, který nechal Te Deum sloužit. Po bohoslužbě se poklonil ostatkům sv. Václava a od arcibiskupa Karla Kašpara (1870–1941) přijal apoštolské požehnání.

2. Právník v čele bezprávního státu

2.1. Jaký byl Emil Hácha

Emil Hácha se na rozdíl od předchozích československých prezidentů T. G. Masaryka (1850–1937) a E. Beneše nepodílel aktivně na budování nového samostatného státu po roce 1918. První republice sloužil oddaně jako právník, ale ve skutečnosti byl spíše zastáncem monarchie, jejíž právní řád také studoval a uznával. Na rozdíl od liberálního a revolučního T. G. Masaryka byl E. Hácha konzervativní a zastával tradiční, staletými prověřené hodnoty a pořádky.²⁵ Byl nejen velmi úspěšným právníkem, ale zajímal se i o umění, a to na více než jen laické úrovni. Byl znalcem a sběratelem výtvarného umění. Miloval Anglii a její kulturu se vším všudy, od literatury až po humor. Přeložil do češtiny *Povídky z Indie* od R. Kiplinga a spolu s bratrem Theodorem *Tři muže ve člunu* od J. K. Jeroma. Přátelil se s řadou tehdejších významných literátů a psal články o anglické literatuře.²⁶

Emil Hácha se však nevěnoval literatuře jen teoreticky, ale i sám literaturu vytvářel, a to konkrétně lyrickou poezii, což je možná u důstojného a konzervativního právníka jeho typu poněkud překvapivé. V roce 1939 se rozhodl své básně anonymně vydat ve sbírce *Omyly a přeludy*. V tiráži sbírky stojí: „*Jsou to lyrické záznamy o krátkých epizodách, roztroušených po okrajích dlouhé cesty životem. Nikdo v nich nehledej obraz skutečnosti. Lyrika má právo nadsazovati a spájeti zážitky s výmyslem. Podle přání autora, pro něž měl vážné důvody, má zůstat jméno zatajeno. Vyhověti tomuto přání zavázal se i vlastník tohoto výtisku*“²⁷

Jako ukázka Háchova suchého anglického humoru a zároveň jeho pohledu na prezidentskou volbu může sloužit následující úryvek z rozhovoru, který Emil Hácha poskytl v dubnu roku 1939 spisovateli Karlu Horkému (1879–1965). „*Když někde byla nějaká tombola, vždycky mi strčili nějaké lístky a jakživ nic kloudného jsem nevyhrál, vždycky to nejhorší. Ale když loni nahonem musel být nějaký prezident a na Hradě strašilo a nikomu se sem nechtělo, tak si v milém národě vzpomněli, že udělají tombolu a že tentokrát mě nechají vyhrát...*“²⁸

Zvolení Emila Háchy prezidentem se ukázalo jako strategický výběr. Podařilo se zvolit někoho, od koho se očekávalo, že díky svému právníckému vzdělání bude schopen a ochoten bojovat všemi možnými prostředky proti posilování vlivu Třetí říše na Česko-Slovensko a zároveň někoho, koho jako

²⁵ RATAJ 1997, 42

²⁶ TOMÁŠEK/KVAČEK 1995, 14

²⁷ SLOMEK 2008, 100

²⁸ MACHÁLEK 1998, 81

nestráníka a nepolitika schvalovalo i Německo. Německý list *Berliner Tagblatt* objasnil, proč se volby prezidenta nezúčastnili němečtí nacionálně socialističtí poslanci. Důvod nespočíval v tom, že by nechtěli E. Hácha za prezidenta, ale v tom, že Němci v Československu pokládali volbu prezidenta za věc tří státních náboženství, do níž se nehodlali vměšovat.²⁹

Gratulace ke zvolení přišla Emilu Háchovi i od poslaneckého klubu německých nacionálních socialistů. Německý tisk vyzdvihoval hlavně jeho „zdravý smysl pro skutečnost“ a jeho styky s Akademií pro německé právo.³⁰ Někteří Němci měli také na paměti, že E. Hácha jako předseda Nejvyššího správního soudu, byl během sudetských nepokojů jmenován předsedou vlády do právní rady, která měla vypracovat hlavní zásady nové formy národnostního soužití Čechů a Němců v Československu, tedy tzv. národnostní statut.³¹ Statut byl pak dne 30. června 1938 schválen československou vládou a obsahoval mnohé ústupky vůči sudetským Němcům. Šířily se také nepravdivé zvěsti o tom, že je E. Hácha antisemitou a že souhlasí s autoritativním vedením státu. V roce 1934 totiž E. Hácha velmi opatrně vyjádřil jisté pochopení pro autoritativní model ve své stati *Nové obecní zákonodárství v Prusku*. Z jeho slov je ale zřejmé, že nejde o nějaké schvalování totality. E. Hácha tam píše mimo jiné toto. „*Kdo nepozbyl víry v demokracii a zřízení zastupitelské, nemůže se s vůdcovským principem nikdy smířiti, i když musí přiznati, že jest reakce, byť příliš radikální na poznané nedostatky zřízení zastupitelského.*“³²

Gratulaci ke zvolení do úřadu obdržel E. Hácha i od svého předchůdce E. Beneše, který mu zaslal v den volby dopis z Londýna.³³ Dopis začínal takto: „*Pane prezidente, vím dobře, jak těžké úkoly budete míti jako prezident republiky, a přeji proto republice i Vám, aby jí dnešní Vaše volba v těchto těžkých dobách sloužila k plnému zdaru...*“³⁴ Emila Hácha dopis od bývalého prezidenta velmi potěšil a na dopis mu odpověděl. Příznačné je oslovení, které E. Hácha zvolil, a z kterého jasně vyplývá, že svůj úřad bere s rezervou³⁵ a v dopise to i vysvětluje: „*Pane presidente, Váš laskavý list mne dojal, ale také*

²⁹ DOUDĚRA 1987, 189

³⁰ RATAJ 1997, 40

³¹ BECHYNĚ 1993, 41

³² RATAJ 1997, 44

³³ Tento dopis i následná odpověď Emila Háchy se později ukázaly jako velmi významné dokumenty. Během protektorátu byl Emil Hácha donucen vydat Benešův dopis nacistům a ti ho po té zneužili k posílení Háchovi autority, tím že poukazovali na jeho prezidentskou legitimitu. E. Beneš měl kvůli dopisu problémy s politickými oponenty v exilu, kteří odmítali Benešův nárok na prezidentský úřad, když on sám v dopise prezidentství předává E. Háchovi (oslovením „pane prezidente“).

³⁴ PASÁK 2007, 43

³⁵ I později se Emil Hácha mnohokrát vyjádřil ve smyslu, že chápe svůj výkon v prezidentském úřadu jako záležitost přechodnou a že je v podstatě jen Benešovým místopředsedou a funkci mu rád předá, až se Edvard Beneš vrátí z Londýna.

*povzbudil v mém úkolu, který jsem přijal zdráhavě a s největším sebezapřením jako tvrdý příkaz povinnosti... Snažím se v mezích svých sil, to make the best of it' a těším se naději, že má funkce jest jen přechodné povahy a že v dohledné době bude ze mně sňata.*³⁶

Večerník Národní listy napsal o zvolení Emila Háchy prezidentem republiky dne 30. listopadu toto: *„Jeho právnícký věhlas i jeho energická, pevná ruka, kterou po léta řídil Nejvyšší správní soud republiky, jest všemu občanstvu zárukou, že naše drahá republika bude státem právním, ke všem složkám občanstva spravedlivým a že konečně naše demokratická vláda bude vedena nestranně a pevnou rukou.*³⁷ Lidové noviny přinesly o prezidentské volbě také rozsáhlou zprávu, jejíž úvod zněl takto: *„Všední den pod mrakem visí nad Prahou, státní vlajky a prapory visí nehybně na stožárech a rušný, všední život pracujícího velkoměsta se žene ulicemi jako jindy. Pracuje se jako jindy a pracuje se s jistotou, že v příštích chvílích bude proveden významný státní akt, který dá státu novou hlavu. Všichni vědí, kdo to bude, všichni vědí, jaká je to osobnost, čeho je zárukou pro klidnou a bezpečnou práci, ve které všichni hledáme záchranu a šťastnou budoucnost. Zrak se lehce vznese ke státním barvám a každý jde dále za všední povinností. Tramvaje jezdí s prapory státních vlajek a jenom ulice kol parlamentu jsou bez řinčivého hluku tramvajů. Je všední den bez napětí a očekává se jenom slavnostní potvrzení toho, co občané republiky už týden vědí a co všichni ve svých myslích doprovázejí svým souhlasem.*³⁸ Tento poeticky laděný úvod je trochu zavádějící v informaci, že všichni vědí, co je Emil Hácha za osobnost. Až do prezidentské volby nebyl E. Hácha v české veřejnosti příliš známý, ale jeho zvolení prezidentem se setkalo spíše s kladnými reakcemi, jelikož jeho právnícká praxe se zdála být zárukou zachování stability státu. Na Slovensku, kde se veliké oblibě těšila katolická církev, která zde měla i silnou politickou moc, bylo zase s povděkem přijímáno Háchovo katolické vyznání, zvláště v porovnání s formálním protestantstvím T. G. Masaryka. *Slovák*³⁹ se k volbě sice vyjadřuje s podstatně menším nadšením, než tisk na českém území, ale vkládá do prezidenta naději, že dovede stát k potřebným změnám. Piší například: *„A tak dnešní volba prezidenta republiky otvárá zároveň nové obdobie, v ktorom bude dovřená nová organizácia štátu.*⁴⁰

³⁶ PASÁK 2007, 44

³⁷ Národní shromáždění volí presidenta, Národní listy, roč. 78, č. 329, 30. listopadu 1938, str. 1

³⁸ Dr. Hácha zvolen jednomyslně, Lidové noviny, roč. 46, č. 604, 30. listopadu 1938, str. 1

³⁹ *Slovák* byl ústředním tiskovým orgánem Hlinkovy slovenské lidové strany, který vycházel od roku 1919 až do roku 1945.

⁴⁰ Manifestační volba nového prezidenta, *Slovák*, roč. 20, č. 274, 1. prosince 1938, str. 1

2.2. Svatováclavský prezident

Emil Hácha si byl vědom toho, že zvláště během zlých časů, ve kterých se republika bezesporu nacházela, je nutné posilovat vazby na národní historii a jsou nutná jistá neformální gesta k uklidnění veřejnosti. Proto také navštívil hrob prvního československého prezidenta T. G. Masaryka v Lánech a hroby Antonína Švehly (1873–1933) a Karla Kramáře (1860–1937). Na začátku prosince 1938 položil věnec na hrob neznámého vojína na Staroměstském náměstí.⁴¹ Česká společnost nebyla psychicky ani politicky připravena na otřes, který jí způsobila zářijová kapitulace, a proto se nechala snadno svést tendencí najít za každou cenu viníky současného stavu.⁴² Československá katolická církev se oficiálně postavila proti hodnotám první republiky, a to pastýřským listem kardinála Karla Kašpara ze dne 11. října 1938. Kardinál v pastýřském listu, nazvaném *Jednota v pravdě a lásce Kristově* napsal: „*Národu byly stavěny na odiv modly, aby je uctíval jako vykupitele – jako pod horou Sinaj byl sváděn lid k modloslužbě.... Jméno pravého, živého Boha a Spasitele našeho Ježíše Krista nedovázili se nebo nesměli význační činitelé ve svých projevech ani vysloviti.*“⁴³

Kardinál K. Kašpar ve svém pastýřském listě podpořil totalizaci společnosti a pomnichovskou krizi popsal jako důsledek staleté hereze a bezbožnosti a prosazování protestantské víry v době předchozí republiky.⁴⁴ Již v listopadu roku 1938 byl vydán vládní výnos, podle kterého měly být ve školách nahrazeny portréty prvního československého prezidenta T. G. Masaryka krucifixy a státními znaky.⁴⁵ Jasně to naznačovalo, že víru v humanismus a v demokracii je třeba změnit ve víru katolickou. Zemí se velmi rychle šířil pocit, že mnichovskou katastrofou jsou vinni humanisté první republiky, zvláště bývalý prezident Edvard Beneš. Předseda vlády R. Beran v únoru roku 1939 v jednom ze svých projevů prohlásil: „*Humanitní demokracie se zvrhla v kult levičáctví, byla stranicko–politickou doktrínou... Dovedla se bratřit s bolševismem, koketovat s anarchismem, učila nás mistrovat svět, viděla blíž africké kolonie a komunoanarchistická zvěrstva ve Španělsku než vlastní život národa. Byla to lžidemokracie.*“⁴⁶

Nenávist se ve velké míře snesla i na asi nejvýznamnějšího spisovatele a publicistu našich moderních dějin, Karla Čapka. Bylo třeba nastolit jiný systém kulturních a mravních hodnot a začít apelovat na jiné tradice než T. G.

⁴¹ PASÁK 2007, 43

⁴² KUKLÍK/NĚMEČEK/ŠEBEK 2011, 96

⁴³ MED 2010, 185

⁴⁴ RATAJ 1997, 129

⁴⁵ MED 2010, 236

⁴⁶ MED 2010, 237

Masaryk. Emil Hácha byl praktikujícím katolíkem a katolictví, a to především s důrazem na svatováclavskou tradici, se stalo důležitým ideově politickým a kulturním fenoménem druhé republiky. Tradice uctívání patrona českých zemí sv. Václava se měla stát jedním ze základních konstitutivních prvků nové československé státnosti.⁴⁷ Návrat k svatováclavské tradici byl vybrán účelově jako připomenutí historické sounáležitosti českých zemí se Svatou říší římskou národa německého a přihlášení se k ní. Prezidentský sekretář J. Kliment chápal poměr druhé republiky k Německu jako obnovení starého právního svazku, přičemž zdůrazňoval významné postavení českého krále, jednoho ze sedmi římských kurfiřtů, v rámci středověké římské říše.⁴⁸ Už jen z této myšlenky, založené na poddanství české země Německu, je jasné, jak málo byla druhá republika skutečně samostatná a svobodná.

⁴⁷ MED 2010, 131

⁴⁸ UHLÍŘ 2003, 134

3. Zúčtování s demokracií- prosinec 1938

3.1. Politická situace druhé republiky

Prvním krokem nově zvoleného prezidenta bylo jmenování nové vlády v čele s agráříkem a předsedou *Strany národní jednoty* Rudolfem Beranem, které se uskutečnilo dne 1. prosince. Do složení vlády Emil Hácha neměl možnost zasáhnout na rozdíl od jeho dvou předchůdců v prezidentském úřadě. Jediné, co si vymohl, byla ministerská křesla pro pár jeho spolupracovníků z Nejvyššího správního soudu. Jelikož šlo o politicky nevýznamné ministerské pozice, tak mu R. Beran vyhověl. Například blízký prezidentův spolupracovník J. Havelka se stal ministrem bez portfeje.⁴⁹ Podstatným rozdílem mezi novou vládou a vládou předchozí bylo to, že zde mnoho ministerských křesel obsadili odborníci bez větší politické praxe a ne přední představitelé politických stran. Tak se například ministrem dopravy, železnic a pošt stal generál Alois Eliáš (1890–1942). Za ministra veřejných prací byl vybrán podnikatel Dominik Čipera (1893–1963) a ministerstvo zdravotnictví a tělesné výchovy obsadil právník Vladislav Klumpar (1893–1979).⁵⁰ Ten samý den E. Hácha jmenoval i autonomní vládu Slovenska v čele s J. Tisem (1887–1947) a autonomní vládu Podkarpatské Rusi v čele s A. Vološinem (1874–1945). Hlavní slovo v československé vládě měli Rudolf Beran, František Chvalkovský a Karol Sidor (1901–1953).

Den po jmenování nových vlád vydal prezident Emila Hácha, který byl zároveň velitelem branných sil republiky, první armádní rozkaz. Snažil se v něm především povzbudit deprimované obyvatelstvo státu. Základní myšlenku rozkazu ukazuje tento úryvek: „*Mnoho, velmi mnoho jsme ztratili. Jedno nám však zůstalo: zdravé ruce, chuť k práci, pevná vůle a odhodlanost k životu. Je to velký kapitál. Stačí, dáme-li se všichni svorně do díla. Armáda byla zářivým příkladem ve dnech naší zkoušky. Věřím, že bude stejně dobrým příkladem ve dnech obnovy...*“⁵¹

Dne 11. prosince se ustanovila nová strana pod názvem *Národní strana práce*, která byla levicového zaměření a stala se opoziční stranou pravicové *Strany národní jednoty*. Nová strana vznikla v podstatě transformací *Československé sociálně demokratické strany*. Ze setkání mezi Rudolfem Beranem a sociálním demokratem Antonínem Hamplem vyplynula shoda, že by mimo jednu vládnoucí stranu měla existovat ještě druhá strana, která bude plnit funkci loajální a státotvorné opozice, aby autoritativní zřízení

⁴⁹ TOMÁŠEK/KVAČEK 1995, 16

⁵⁰ RATAJ 1997, 45

⁵¹ TOMÁŠEK/KVAČEK 1995, 17

v Československu mělo ještě jisté demokratické rysy.⁵² Šlo tedy o opoziční smlouvu, v rámci níž se R. Beran vzdal možnosti vést jedinou stranu ve státě a A. Hampl se rozhodl, že *Národní strana práce* bude loutkovou a formální opozicí, která nebude v podstatě zasahovat do rozhodnutí vládní strany.

Jakmile byla jmenována vláda a vytvořena opozice, přistoupilo se k dalšímu kroku, který dovršil přechod od parlamentní demokracie k demokracii autoritativní. Dne 15. prosince byl přijat zmocňovací zákon.⁵³ Jednalo se o ústavní zákon, který povoloval prezidentovi republiky měnit znění ústavy pomocí dekretů a zároveň svěřil vládě právo měnit pomocí vládních nařízení stávající zákony. Přijetím tohoto zákona se již tak velmi malá moc parlamentu stala naprosto nulovou. Byla vytvořena republika, kde vládla jediná strana a kde opozice byla zdánlivá. Jedna z příčin mnichovské katastrofy a pádu první republiky byla hledána v příliš rozsáhlém politickém stranictví, a tak měl být politický život zásadně zjednodušen, čímž se mělo zároveň vyhovět německému požadavku na skoncování s demokratickými principy.⁵⁴ Ve státě proto nemělo existovat více politických stran než ta vládní a loajálně opoziční. Dne 28. prosince byla rozpuštěna *Komunistická strana Československa*, jejíž činnost už byla dne 20. října pozastavena.⁵⁵

Vláda pravicové *Strany národní jednoty* byla prezentována jako jediná možnost záchranu národa. Občanům se postupně vnutila sounáležitost s národem místo s demokracií. Pod heslem *„Republika malá, ale naše!“* byl budován český nacionalismus, který měl utišit morální ztráty po Mnichově. Proti těmto novým tendencím se stavěli především spisovatelé a básníci. Josef Čapek (1887–1945) například o těchto *„záchranářích národa“* napsal: *„Žádný nepřítel světa nedopustil se tolik zlého jako vy, vyděrači béd, kteří jste tento národ tak strašlivě zkazili a zhanobili! Ne ztracená území, ale toto je národní katastrofa... Zůstane ohyzdnou skvrnou našeho dramatu, že jsme se v časech neúprosně se valících a drtících nás pohrom oddávali luxusu blbosti, ne, ještě víc, reji blbosti, slepým, divošským úzkostem, kterým se, ó hrůzo, ještě k tomu říkalo: buditi, vésti, zachraňovati národ.“*⁵⁶

V polovině prosince vypracoval v Berlíně A. Hitler spolu s ministrem zahraničí J. von Ribbentropem (1893–1946) plán na vojenské podmanění Česko-Slovenska. Od toho okamžiku už se jen čekalo na vhodnou příležitost k akci. Politická reprezentace druhé republiky však měla před sebou ještě dva měsíce marného boje o zachování suverenity Česko-Slovenské republiky.

⁵² GEBHART/KUKLÍK 2004, 63

⁵³ Ústavní zákon č. 330/1938 Sb., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací

⁵⁴ KVAČEK/HEYDUK 2011, 169

⁵⁵ KUKLÍK/NĚMEČEK/ŠEBEK 2011, 97

⁵⁶ GEBHART 1990, 36

3.2. Prezident Čechů a Slováků

Na Štědrý den pronesl Emil Hácha vánoční projev. Poprvé a naposledy promluvil k občanům česky, slovensky a pronesl dokonce pár vět rusinsky. Jeho slova podával poměrně realistický pohled na skutečnost, ale zazněla v nich i naděje pro Česko-Slovensko. V projevu bylo řečeno mimo jiné toto: *„Radostná nálada vánoční, vypěstovaná staletou tradicí, nedovoluje nám dáti zapomenout na smutek, který nás všechny svírá, a nemůže mne pohnouti, abych snažil se buditi konejšivé naděje pro příští léta. Ale jsou také světla v tomto našem národním soumraku. Jsme stále na svém kusu země, jako jsme na něm byli déle než tisíc let. Máme nadále svůj vlastní stát, který jsme před čtvrt stoletím ještě neměli... Po prudké krizi, která zachvátila naše soužití s bratry Slováky a Podkarpatorusy, našli jsme se a můžeme žít v dobré vůli... Vidím v tom všem dostatečný důvod, abych věřil, že naši národové, byť mocně otřesení, zůstanou nevyvráceni, ježto kořen jejich tkví hluboko a mocně ve své půdě.“*⁵⁷

V části projevu věnovaného slovenským spoluobčanům se prezident vyjádřil k tomu, že pro Slovensko byl rok 1938 nejen rokem bolestným, ale i šťastným, protože se jim povedlo dosáhnout autonomie v rámci společné republiky s Čechy. *„Je to iste veľký zisk pre náš štát, keď sa môžu slovenskí bratia cítiť šťastní v tomto štátnom zväzku... Môžeme dúfať, a ja v to verím, že tohoročné Vianoce znamenajú počiatok nového bratstva medzi oboma kmeňmi, a prijal som preto s radosťou pozvanie slovenskej krajinskej vlády, aby som časť vianočného klúdu strávil v slovenských horách.“*

Ke konci projevu vyjádřil E. Hácha soucit s uprchlíky z pohraničí země a připomenul tradici uctívání sv. Václava. *„V těžkých dobách, jež prožíváme, ožívá v nás, jak tomu bylo v našich dějinách vždycky v době těžkých zkoušek, tradice svatováclavská.“*⁵⁸ Národní listy přinesly dne 25. prosince přepis prezidentského projevu, který uvedly slovy: *„President republiky dr. Emil Hácha učinil včera rozhlasem projev, ve kterém vzpomněl osudových událostí, které nás stihly v roce uplynulém. Vyslovil zároveň naše naděje a odhodlání pracovat pro lepší budoucnost. Naši národové, pravil, zůstanou nevyvráceni, ježto kořeny jejich tkví hluboko a pevně.“*⁵⁹

Dva dny po Štědrém dnu 26. prosince odjel E. Hácha v doprovodu dcery Milady Rádlové (1903–1989) a ministrů J. Krejčího (1892–1956) a L.

⁵⁷Český rozhlas- Příběh rozhlasu: http://www.pribehrozhlasu.cz/tenkrat-v-rozhlase/1938/1938_3

⁵⁸Český rozhlas- Příběh rozhlasu: http://www.pribehrozhlasu.cz/tenkrat-v-rozhlase/1938/1938_3

⁵⁹ MEDEK Rudolf: Vánoční projev presidenta republiky, Národní listy, r. 78, č. 354, 25. prosince 1938, str. 1

Feierabanda (1891–1969) na Slovensko. Prezident si přál, aby cesta jejich vlaku nikde nekřížila území obsazené Německem. Během jízdy se prezident dozvěděl, že předchozího dne zemřel Karel Čapek (1890–1938), kterého fyzicky zničila nemoc a psychicky kruté útoky tisku. Ještě před Jihlavou zaslal E. Hácha telegram vdově Olze Scheinpflugové (1902–1968). „*Hluboce dojat ztrátou, kterou jsme utrpěli odchodem skvělého představitele naší národní kultury, prosím, abyste přijala projev mé upřímné soustrasti.*“⁶⁰ O smrti Karla Čapka informují nejvíce Lidové noviny, jejichž redaktorem K. Čapek byl. Takto noviny popisují poslední týdny spisovatelova života: „*Ale kdo řekne, že Karel Čapek dožil, může také říci, že dotrpěl, protože jeho život byl utrpení. Vlídny a světlý jeho duch musil si svou životní radost statečně hájit proti neduživosti, která od mlada nachylovala k zemi tuto hlavu plnou hvězd, zkracovala kroky, drobila cesty. Laskavý úsměv, srdečný vtíp, pečlivá pozornost k lidem a věcem, to vše nesvědčilo o těžkém životě a přece bylo těžkým životem vykoupeno. Bylo cosi tklivě krásného i v tom, jak tento věčně napadaný Čapek, nezraněn a ani nedotčen ubohými útoky, jichž byl předmětem, trpěl sice jen studem za útočníky nebo za jejich způsob a někdy dokonce jen soucitem s jejich bezmocí a křech, ale trpěl opravdu bolestně. Není snad příkladu, aby člověk, ve kterém bylo tolik lásky k lidem, zvířatům i květinám, žil obklopen tolikerou nenávistí. Nebyl to vůbec člověk politický, kde neshledal v politické účasti svoji povinnost, ale protože sám tvořivý, byl přítelem politiků tvořivých, stal se zlobě našeho veřejného života rukojmím, na kterém se vybíjelo, co si netroufalo vybijet si jinak. Tichý, noblesní a trpělivý až do konce, rozkřičen pravici za levičáka a levici za buržou, tupen reakcí a avantgardou, šel pilně a klidně svou těžkou cestou, až padl a nevstal. Jako tak často u nás, ukáže teprve prázdné a hluché ticho v našem domově, kdo od nás odešel.*“⁶¹ Lidové noviny popisují příčinu smrti K. Čapka přesně. Jeho uštvání novináři, ale i veřejný míněním je jednou z největších skvrn na svědomí druhé republiky.

Návštěva Slovenska prezidentem E. Háchou byla prezentována jako soukromá, ne státní, a proto také vlak nesměřoval do hlavního slovenského města Bratislavy, ale do Vysokých Tater. Touto cestou chtěl Emil Hácha naznačit trvající jednotu státu a počátek procesu zklidňování situace po Mnichově, měla tedy příčinu spíše symbolickou.⁶² První zastávka byla v Žilině, kde prezidenta pozdravil předseda slovenské autonomní vlády J. Tiso.⁶³ Jozef Tiso se vyslovil pro spolupráci s Čechy a označil prezidentovu cestu za ‚ratolest míru‘. Potvrdil také, že slovenská autonomie je vyvrcholením tužeb

⁶⁰ TOMÁŠEK/KVAČEK 1995, 22

⁶¹ Karel Čapek mrtev, Lidové noviny, roč. 46, č. 650, 26. prosince 1938, str. 1

⁶² MATES 1992, 142

⁶³ MACHÁLEK 1998, 92

Slováků a že jsou tím splněny veškeré jejich cíle. Emil Hácha na to Tisovi odpověděl: „*Minulé spory jsou za námi. Před námi je jenom společná práce, která nedělí, ale sbratřuje.*“⁶⁴ Poněkud zvláštní bylo to, že prezidenta na Slovensku nevíтали vojáci česko-slovenské armády, ale příslušníci Hlinkovy gardy. Cesta pokračovala do Ružomberoku, kde se E. Hácha poklonil u hrobu Andreje Hlinky (1864–1938), zakladatele Hlinkovy slovenské ľudové strany. *Slovák* k tomu dne 28. prosince napsal: „*S Božou pomocou... dnes s Božou pomocou začína nový prezident republiky dr. Emil Hácha svoju ťažkú budovateľskú prácu na troskách starého neosvedčivšieho sa režimu, takto označil v Ružomberku niekoľko chvíľ pred tým, ako tichou modlitbou vzdal hold pamiatke najväčšieho Slováka, Andreje Hlinku. Nie div, že prezidentovu cestu sprevádza aj Božie požehnanie.*“⁶⁵

Prezidentský vlak pak pokračoval do Tatranské Lomnice, kde byl prezident s doprovodem ubytován v hotelu Praha. V Tatrách zůstal E. Hácha až do 31. prosince a celá návštěva se nesla v přátelském duchu. V proslovu před přípitkem se prezident rozhovořil o kráse slovenských Tater a vyslovil přání, aby Češi mohli nazývat slovenské hory svými a stejně, aby Slováci mohli mluvit kupříkladu o Praze jako o svém městě. Během Háchova pobytu v Tatrách napsal deník *Slovák* toto: „*Nová hlava štátu našla svoj úprimný pomer k Slovákom, získala si ich srdcia a pripútala natrvalo k svojej osobe a k republike. To, čo sa nepodarilo mnohým pred ním, podarilo sa jemu. S kresťanskou úprimnosťou prehovoril k nám a všetci sme mu porozumeli. Tak srdečne ešte Slováci nevíтали hlavu štátu nikdy, ako na deň sv. Štefana dr. Emila Háchu.*“⁶⁶

⁶⁴ PASÁK 2007, 52

⁶⁵ Hlava štátu na hrobe vodcu slovenského národa, *Slovák*, roč. 20, č. 284. 28. prosince 1938, č. 1

⁶⁶ MACHÁLEK 1998, 95

4. Svázání s Říší- leden 1939

Do kanceláře prezidenta E. Háchy se na novoroční audienci dostavili představitelé parlamentu, vlády, armády a diplomatického sboru. V tu dobu dorazila do Berlína zpráva od německého diplomata v Praze A. Henckeho, ve které se praví mimo jiné toto: „*Vláda nemá iluze o svém postavení. Aby byla udržena suverenita, splní podle mého mínění požadavky Berlína... z Beranova a Chvalkovského prohlášení je zjevné, že německý kurs je plně stanoven.*“⁶⁷

Slovák na začátku roku komentuje stav české politické reprezentace takto: „*Rok 1938, ktorý se tak tragicky skončil pre českú politiku, nesie pečať i na novoročných prejavoch význačných českých činiteľov. Väčšina úvah vracia se do minulosti a hľadá príčiny, pre ktoré došlo k tragickým událostiam druhej polovice minulého roku. Ak máme zhodnotiť dojem z týchto novoročných prejavov, prichádzame k poznaniu, že česká politika sa ešte nezotavila, lebo na mnohých rozhodujúcich miestach sú ešte ľudia, ktorí nechcú priznať chyby, nimi páchané za dvadsať rokov.*“⁶⁸

Druhý lednový den se Emil Hácha probudil a nemohl si vzpomenout, kde je, a jak se tam dostal. Svěho lékaře pak požádal: „*Snad zblbnu. Až to budete pozorovat, řekněte mi to.*“ Lékař Maixner shledal, že nejde jen o nějakou chvilkovou depresi a sdělil předsedovi vlády R. Beranovi, že se mu prezident zdá nejistý, nerozodný a stále unavený. Beran ho uklidnil tím, že „*president nepřijde do situace, aby rozhodoval*“.⁶⁹ Tenkrát nemohl tušit, že Emila Háchu za pár měsíců čeká jedno z nejtěžších rozhodnutí, které kdy kdo na sebe musel v našich moderních dějinách vzít.

4.1. Židovská otázka

Na počátku ledna proběhlo velké setkání *Mladé národní jednoty* v Lucerně. V *Mladé národní jednotě* se sdružovali mladí stoupenci Strany národní jednoty.⁷⁰ Jak už napovídá název uskupení, jejich program byl nacionalistický a antisemitský. V jejich ideovém řádu se k židovské otázce vyslovili následovně: „*Tento stát je národním státem tří slovanských kmenů: Čechů, Slováků a Podkarpatorusů. Národ je útvar přirozený, daný krví, jazykem a půdou, k němuž nelze přistoupiti pouhým projevem vůle. Proto židé, kteří jsou národem zvláštním, i když mluví některým slovanským jazykem, nejsou našimi národními příslušníky. Židé budou zásadně považováni za jinonárodní menšinu a jejich právní postavení bude upraveno zvláštním zákonem. Žid je každá*

⁶⁷ TOMÁŠEK 1995, 134

⁶⁸ Vytriezvenie v Prahe, Slovák, roč. 21, č. 2, 3. ledna 1939, str. 1

⁶⁹ TOMÁŠEK/KVAČEK 1995, 24

⁷⁰ TOMÁŠEK 1995, 135

*osoba, jejíž alespoň jeden prarodič byl židovského náboženství. Židé budou vyloučeni ze státní služby a z vlivu na výchovu národa. Rozsah jejich účasti v jiných oborech bude určen podle zásady poměrnosti.*⁷¹

Na tomto úryvku z ideového řádu *Mladé národní jednoty* se dá dobře poukázat na řešení tzv. židovské otázky v Česko-Slovensku. Vláda *Strany národní jednoty* nepřistoupila přímo k řešení, které by bylo analogické k norimberským zákonům platným v Třetí říši, i když to po nich A. Hitler požadoval. Protižidovská opatření však zavedena byla, nejprve měli být s okamžitou platností vystěhováni židovští emigranti a pro studium židovské otázky byly zřízeny zvláštní subkomise.⁷² Motivace těchto nařízení nebyla však rasová, ale spíše národnostní. To znamenalo, že Židé byli diskriminováni z toho důvodu, že nepříslušeli k žádnému ze tří státních národů, a ne z důvodu nějaké rasové podřadnosti, jako tomu bylo v Německu. Podobně se k tomu vyjádřil i Emil Hácha: „*V Čechách a na Moravě na rozdíl od Slovenska a Podkarpatské Rusi je počet židů ve srovnání s celkovým počtem obyvatelstva malý... Při řešení židovské otázky půjde teď u nás o to nalézt cestu, jež by vymezila úlohu židů v životě národů, které jsou nositeli státní myšlenky.*“⁷³

Proti židovským občanům byla také často namířena štvavá propaganda, byla jim přisuzována vina za neúspěch první republiky a národní katastrofu po Mnichově. Antisemité demolovali kavárny, kde se scházeli židé, a do synagog v Praze, Plzni, Hradci Králové a Dobříši byly dokonce umístěny výbušniny.⁷⁴ Specifickou podobu měly projevy antisemitismu na Slovensku. Zde se totiž xenofobie vůči židům pojila se slovenským nacionalismem a nenávisť byla namířena nejen proti Židům, ale i proti Čechům na slovenském území. Hlinkova slovenská ľudová strana vytvořila akční výbory, které se pustily do vyhánění českého a židovského obyvatelstva ze země. Do Čech bylo pod hesly typu „*Češi peši do Prahy*“ vyhnáno obrovské množství českých státních zaměstnanců a učitelů.⁷⁵ Byli to právě ti, kdo přišli na Slovensko pomoci v době, kdy neměli Slováci dostatek vlastních sil.⁷⁶

4.2. Vývoj na Slovensku

Během ledna 1939 se značně zkomplikovaly vztahy Čech a Slovenska. Nejprve je však potřeba nastínit, jak se situace na Slovensku vyvíjela od konce září roku 1938. Mnichovská smlouva, kterou se značně zmenšilo území Čech, se

⁷¹ RATAJ 1993, 377

⁷² KUKLÍK/NĚMEČEK/ŠEBEK 2011, 100

⁷³ TOMÁŠEK/KVAČEK 1995, 19

⁷⁴ ČERMÁKOVÁ 2007, 19

⁷⁵ KVAČEK/HEYDUK 2011, 164

⁷⁶ KOVÁČ 2011, 204

Slovenska v podstatě nedotkla. Hlavní místní politická strana *Hlinkova slovenská ľudová strana* označila Mnichov za naprosto českou záležitost, která se Slováků v ničem netýká, a rozhodli se využít oslabení Čech k získání vlastní vytoužené autonomie. Dne 6. října vnutili luďáci v Žilině dalším stranám dohodu o vyhlášení slovenské autonomie. Požadovali okamžité odevzdání vládní a výkonné moci do rukou slovenské vlády, kterou měl vést Jozef Tiso. Dne 22. listopadu byl Národním shromážděním přijat ústavní zákon o slovenské autonomii. V podstatě veškerá politická moc ve státě připadla *Hlinkově slovenské ľudové straně*, která začala zásadně porušovat základní demokratické principy jako je svoboda tisku, projevu a shromažďování. Zdůvodňovali to tím, že je potřeba, aby byli Slováci jednotní.⁷⁷ Od vyhlášení slovenské autonomie se také změnil oficiální název státu na Česko-Slovenskou republiku.

Počátkem listopadu se však mezinárodní situace ukázala i pro slovenské území nepříznivou. Vídeňskou arbitráží jih země připadl Maďarsku. Luďáci označili za viníka této ztráty československou zahraniční politiku.⁷⁸ Dne 6. prosince přijel do Bratislavy nacionální politik Vojtech Tuka (1880–1946) a ve svém projevu na Hviezdoslavově náměstí se jako první vyjádřil k vytvoření samostatného slovenského státu. V proslovu zaznělo i tato slova: „*Len tomu národu sa dáva česť a uznáva sa nedotknuteľnosť jeho hraníc, ktorý žije svojím samostatným národným životom. Mať svoj štát, to je nie právo, ale povinnosť každého národa, a to pod trestom zahynutia! Musíme dobudovať slovenskú samostatnosť.*“⁷⁹

Tato propaganda ještě posílila silné protičeské nálady na Slovensku, které se zdály být mírnější po návštěvě prezidenta Emila Háchy o Vánocích roku 1938, kdy Jozef Tiso sliboval, že slovenské potřeby samostatnosti jsou zákonem o autonomii dokonale naplněny. I A. Hencke poslal 28. prosince do Berlína zprávu o zjevném zlepšení česko-slovenských vztahů. K situaci se ve zprávě vyjadřuje následovně: „*V poslední době došlo ovšem k jistému uvolnění. Vnější výraz nenalézá to jen v hospodářských a osobních dohodách, nýbrž zvláště i v cestě nového prezidenta republiky na Slovensko. Nepochybně byla psychologicky neobyčejně obratným vystoupením dr. Háchy a výměnou oficiálních projevů mezi státním prezidentem a slovenským ministerským předsedou Tisem opět upevněna silně rozvrácená pouta ‚pokrevního bratrství‘. I slovenské obyvatelstvo přijalo pozoruhodně příznivě návštěvu společné hlavy státu a hodnotí ji jako příznak vznikající dobré vůle Čechů. Nutno vyčkati, zda a jak dlouho vydrží tento stav a zda povede postupně ke skutečnému*

⁷⁷ KOVÁČ 2011, 202

⁷⁸ KVAČEK/HEYDUK 2011, 164

⁷⁹ LETZ 2012, 30

smíření...⁸⁰ Nadějně vyhlídky české politické reprezentace na to, že se jedná o skutečné smíření se Slovenskem, však netrvaly dlouho.

Dne 18. ledna se sešel ke své první schůzi slovenský sněm. Na Slovensku byla tato událost vnímána jako velmi podstatná, bylo to potvrzení slovenské autonomie. *Slovák* den po zahájení schůze psal toto: „*Otvorenie slovenského snemu stalo sa sviatkom celého Slovenska a všetkých jeho obyvateľov bez rozdielu národnosti a náboženstva. 18. január 1939 znamená prielom v histórii strednej Európy, lebo odo dnes počnúc, zaznamenané bude v dejinách tohto kritického úseku podunajského každé počínanie Slovenského národa, ktorý zvolením a ustanovením svojho zákonodárneho snemu vstupuje do radov slobodných národov sveta.*“⁸¹

Jeho zasedání se zúčastnil i předseda vlády R. Beran a generál J. Syrový. Během sněmu byl odmítnut návrh radikálů z *Hlinkovy slovenské ľudové strany* na vyhlášení samostatnosti.⁸² Jozef Tiso se však ve svém projevu nevyjádřil úplně odmítavě k myšlence slovenské samostatnosti, ale rozhodl se pro alespoň zdánlivě potlačení separátních tendencí ve slovenské politické reprezentaci, a to podáním demise vlády a sestavením nové, ve které už neměli být zastoupeni ti nejradikálnější z luďáků.⁸³ *Slovák* se k potlačování radikálních proudů ve straně nijak nevyjadřoval a demisi vlády prezentoval jako pouhý formální politický tah: „*Vo štvrtok o 12 hod. zišla sa ministerská rada, na ktorej se rozhodla vláda podat demisiu, aby predsedníctvo slovenského snemu mohlo použiť svojho výsostného práva podľa ustanovenia zákona o autonomii Slovenskej krajiny a navrhnúť prezidentovi republiky zoznam členov Slovenskej vlády.*“⁸⁴

Dne 20. ledna pak Emil Hácha schválil novou slovenskou vládu, ze které odešel radikál Matúš Černák (1903–1955) a do které přibyli Jozef Sivák (1886–1959) a Mikuláš Pružinský (1886–1953), kteří byli dlouholetými členy parlamentu.⁸⁵ Tento zdánlivě vstřícný krok ale neznamenal potlačení separátních tendencí u slovenských politiků. Naopak se v luďáckých časopisech čím dál častěji objevovaly texty, které tvrdily, že autonomie byla jen předstupněm opravdového osamostatnění, které je jen v rukou Slováků. Této situace využila nacistická diplomacie a rozhodla se zneužít slovenské touhy po samostatném státě ke svému cíli, podmanění si Česko-Slovenska. Dne

⁸⁰ MACHÁLEK 1998, 95

⁸¹ Slovenský snem ustanovený, *Slovák*, roč. 21, č. 15, 19. ledna 1939, č. 1

⁸² GEBHART 1990, 41

⁸³ TOMÁŠEK 1988, 156

⁸⁴ Slovenská vláda podala demisiu, *Slovák*, roč. 21, č. 16, 20. ledna 1939, č. 1

⁸⁵ GEBHART/KUKLÍK 2004, 230

30. ledna byla ustanovena Slovensko-německá společnost, jejímž předsedou se stal radikál a nacionalista Vojtech Tuka.⁸⁶

4.3. Mezinárodní politika

Československá zahraniční politika a diplomacie se od podepsání Mnichovské dohody soustředila především na smluvní zajištění hranic druhé republiky. Šlo v první řadě o podepsání smlouvy s Německem, garantování hranic západními mocnostmi, Velkou Británií a Francií, a vyřešení vztahů se sousedními autoritativními státy, Maďarskem a Polskem. Už v říjnu 1938 odcestoval ministr zahraničí F. Chvalkovský do Berlína, kde mu bylo v podstatě bez debaty předloženo, že Německo požaduje naprostou závislost československého státu ve všech jeho složkách.⁸⁷ Československo se tak nacházelo v mezinárodně velmi složité situaci. Na jednu stranu si nemohlo dovolit provokovat Německo neplněním jeho požadavků a na druhou stranu by bezpodmínečné splnění německých požadavků znamenalo likvidaci i toho posledního zbytku demokracie v zemi, což by jistě komplikovalo získání garance hranic státu od západních demokratických mocností. To byl tedy také jeden z důvodů, proč nebyly ve státě zavedeny protižidovské zákony v rozsahu těch německých.

Londýn a Paříž československé hranice negarantovaly. Československý vyslanec v Paříži Š. Osuský (1889–1973) se k tomu v prosinci vyjádřil takto: „Bez garance Německa nedá garanci Itálie a bez garance Itálie nedá garanci Anglie. Je samozřejmé, že Francie sama by garanci nedala.“⁸⁸ Situace se vystupňovala v momentě, kdy signatáři Mnichovské dohody přislíbili A. Hitlerovi, že nebudou garantovat nové česko-slovenské hranice dříve, než tak učiní Německo. Tím poskytli A. Hitlerovi v podstatě volnou ruku v zacházení s Česko-Slovenskem.⁸⁹

Dohoda s Maďarskem byla učiněna obdobným způsobem jako Mnichovská dohoda, tedy v duchu rčení ‚o nás bez nás‘. Dne 2. listopadu se ve vídeňském Belvederu sešli ministři zahraničí Německa, Itálie, Maďarska a Československa – Joachim von Ribbentrop, Galeazzo Ciano (1903–1944), Kálmán Kánya (1869–1945) a František Chvalkovský a tzv. vídeňskou arbitráží rozhodli o odtržení jižní části Slovenska a přidělení tohoto území Maďarsku. Zástupci Slovenska a Podkarpatské Rusi byli krátce vyslechnuti, ale jejich požadavky nebyly brány na zřetel.⁹⁰

⁸⁶ GEBHART 1990, 43

⁸⁷ GEBHART/KUKLÍK 2004, 152

⁸⁸ GEBHART/KUKLÍK 2004, 156

⁸⁹ BECHYNĚ 1993, 42

⁹⁰ TOMÁŠEK 1988, 64

O druhorepublikové snaze zajištění suverenity státu a státních hranic by se dalo psát dlouze, ale rozsah a téma této práce to nedovolují. Pro vývoj situace v republice je podstatná cesta ministra zahraničí F. Chvalkovského v Berlíně dne 21. ledna 1939. Odjížděl tam s pocitem, že Česko-Slovensko udělalo mnohé z toho, co po nich Hitler žádal. Byla zavedena přísná cenzura tisku, protizidovská opatření, zásadním způsobem byla omezena politická pluralita a mnoho dalších ústupků. F. Chvalkovský se měl sejít s nejvyššími představiteli Třetí říše. Očekával, že půjde především o výměnu názoru na vývoj událostí v Evropě v poslední době a pak teprve o ujasnění vztahů obou zemí. Beranova vláda dokonce očekávala pochvalu od Hitlera za to, jak zdárně a rychle upravila poměr ve státě podle požadavků Německa.⁹¹

Nejprve se F. Chvalkovský sešel se svým ministerským protějškem J. von Ribbentropem, který se k němu choval hrubě a dával mu najevo svou převahu a moc. Zahnul Česko-Slovensko výčitkami a výhružkami.⁹² J. von Ribbentrop F. Chvalkovského doslova vypeskoval za mírný postup cenzury českého tisku, za malý počet propuštěných „benešovců“ z úřadů, váhavý postup proti židům a pomalou vnitřní konsolidaci.⁹³ F. Chvalkovský se snažil většinu výčitek omlouvat tím, že budou požadavky splněny, až Německo garantuje pomnichovské hranice. J. von Ribbentrop ovšem argumentoval tvrzením, že hranice budou moci být garantovány teprve tehdy, až budou splněny předložené požadavky.

Podobně probíhalo i Chvalkovského setkání s Adolfem Hitlerem, který se vyjádřil bezpodmínečně: „*Musíte být ve všem s námi svázáni a nelze stále argumentovat odlišným dějinným vývojem. To je geniální nesmysl... Benešovci si upevnili pozice v československé správě. Povedou-li symptomy k nebezpečí, budu nucen zasáhnout... Pokud v ČSR nebude zřejmé, že osud země souvisí s Německem prostorově, materiálně, hospodářsky a jinak, není řešení. Žádná velmoc nepošle k ochraně ČSR ani vojáka... Dávám jí jen jednu cestu – s Německem. Ostatní je utopie.*“⁹⁴

Následně byla česko-slovenskému ministrovi zahraničí předložena ultimáta, která měla republika bezpodmínečně splnit. Česko-Slovensko mělo okamžitě vypovědět spojenecké smlouvy, připojit se k fašistickému paktu proti Kominterně, vystoupit ze Společnosti národů a omezit armádu na pouhý symbol. Z vnitropolitických kroků bylo požadováno zavedení norimberských zákonů, povolení činnosti nacistické strany ve státě a také vydání části zlata a rezerv Národní banky Německu. Po návratu do Prahy shrnul F. Chvalkovský prezidentu E. Háchovi a předsedovi vlády R. Beranovi Hitlerův přístup takto:

⁹¹ GEBHART 1990, 42

⁹² KVAČEK/HEYDUK 2011, 175

⁹³ TOMÁŠEK 1988, 158

⁹⁴ PASÁK 2007, 52

„Hitler si přeje, abychom přijali stejnou ideologii, jaká je v Německu. Vůbec na něj nezapůsobilo, když jsem mu vypočítal, co všechno jsme udělali. Nevím, zda je to lhůta k osvědčení, nebo úvod k rozhodným zákrokům proti nám.“⁹⁵

Dne 22. ledna informovaly o Chvalkovského jednání v Berlíně Národní listy. Popsaly průběh návštěvy a vyzdvihly důležitost osobního styku politiků Československa a Německa: „ČTK hlásí z Berlína: Ve zdejších, zpravidla dobře informovaných kruzích, se praví, že berlínská návštěva česko-slovenského ministra zahraničních věcí dr. Chvalkovského jest jednou z oněch informačních cest, které jsou podstatou politiky, jež nepracuje k nezbytnému novému uspořádání východní Evropy tajnými úmluvami, nýbrž osobním stykem odpovědných státníků. Pokud jde o obsah rozhovorů, které měl dr. Chvalkovský v Berlíně, možno míti za to, že při nich jistě bylo pojednáno i o jednotlivých otázkách vnitropolitického rázu, které se v poslední době staly aktuálními a mají zvláštní vztah k Německé říši.“⁹⁶ Z této zprávy je jasné, jak málo byli obyvatelé země informováni o vývoji vztahu mezi Česko-Slovenskem a Německem. Do přísně cenzurovaných novin nepronikaly informace o stupňování ultimát a požadavků ze strany Říše.

Cenzura byla po Chvalkovského jednání v Berlíně ještě více zostřena. Už od 12. prosince platil *Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku*, což bylo nařízení, že každé v textu vyškrtnuté místo musí být zaplněno novou sazbou. Cenzura platila nejen na veškeré tiskoviny, ale i na filmová a divadelní představení, telegrafy a telefony i provoz rádiových a reprodukcí zařízení. V období druhé republiky bylo zrušeno téměř 1900 periodik a zbytek byl pod bedlivou kontrolou cenzorů.⁹⁷

Byla vydána nová nařízení, která zhoršovala postavení židovského obyvatelstva. F. Chvalkovský se zasazoval dokonce o zavedení norimberských zákonů, ale to nebylo přijato, jelikož tím by pomnichovská republika ztratila veškeré naděje na podporu západních mocností. Dne 26. ledna vyšlo vládní nařízení, které zavádělo dohled nad některými spolky.⁹⁸

⁹⁵ KVAČEK/HEYDUK 2011, 175

⁹⁶ Chvalkovský přijat Hitlerem, Národní listy, roč. 79, č. 22, 22. ledna 1939, str. 1

⁹⁷ KUKLÍK/NĚMEČEK/ŠEBEK 2011, 103

⁹⁸ KVAČEK/HEYDUK 2011, 177

5. Konec nadějí

Vláda *Strany národní jednoty* měla i své způsoby, kterými se snažila zjistit poměr Říše k Česko-Slovensku a které stály mimo oficiální politiku. Předseda vlády R. Beran posílal do Berlína svého emisara novináře Vladimíra Krychtálka (1903–1947). Tento redaktor agrárního deníku *Venkov* měl v Berlíně kontakty na osoby, které mu mohly zařídit setkání s významnými představiteli Říše. V únoru R. Beran V. Krychtálka poslal, aby v Berlíně oznámil, že „*pražská vláda zamýšlí dělat politiku spolupráce s Německem nedvojsmyslně a že proto očekává sdělení a pokyny, podle nichž by měla postupovat k odstranění dosavadní nejistoty*“. S Krychtálkem však v Berlíně komunikovali jen stroze a krátce. Na Ministerstvu propagandy mu sdělili, že se pražská vláda přizpůsobuje požadavkům Německa příliš pomalu. J. von Ribbentrop ho nepřijal vůbec, a když se s ním novinář minul na chodbě, utrousil jen: „*At' si v Praze pospíší s dobrými úmysly a at' neberou naše mínění na lehkou váhu.*“⁹⁹

Z ultimát, která dal Hitler Česko-Slovensku, se rozhodla vláda splnit jen některá a to ta, která stát naprosto neodstříhla od západních mocností a jejich případné podpory. Ke konci února tedy proběhla demobilizace armády a byla vypracována deklarace o neutralitě Česko-Slovenské republiky, která byla zaslána evropským mocnostem. Prozatím se vláda rozhodla nevypovídat spojenecké smlouvy, nepřipojovat se k paktu proti Kominterně, neuzavřít s Německem hospodářskou unii a nezavádět na území Česko-Slovenska norimberské zákony.¹⁰⁰

5.1. Fašistická uskupení v ČSR

Ústupky, které činila česko-slovenská vláda Třetí říši, přišly nedostatečné nejen představitelům Německa, ale i fašistickým organizacím na českém území. Tato seskupení požadovala okamžité zavedení norimberských zákonů, k čemuž Beranova vláda nepřistoupila. Německé menšině se však snažili zavděčit tím, že byla ve státě povolena činnost *NSDAP*¹⁰¹ a norimberské zákony byly zavedeny na německých školách.¹⁰² Ve *Straně národní jednoty* byla z krajně nacionalistických skupin pouze *Národní liga*, kterou vedl Jiří Stříbrný (1880–1955). Pro ně byl vznik autoritativní politické strany dávným cílem, a proto ochotně vstoupili do Beranovy vládní strany.¹⁰³ Ostatní

⁹⁹ KVAČEK/HEYDUK 2011, 181

¹⁰⁰ BECHYNĚ 1993, 42

¹⁰¹ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

¹⁰² PASÁK 2007, 53

¹⁰³ KUKLÍK/GEBHART 2004, 138

fašistické a nacionalistické strany tvořily neoficiální opozici, která na rozdíl od *Národní strany práce* rozhodně nebyla loajální.

Nejsilnější krajně pravicová strana *Národní obec fašistická*, kterou vedl Radola Gajda (1892–1948), sice také oficiálně působila v rámci *Strany národní jednoty*, ale veškerou svou činností směřovala k podkopávání česko-slovenské oficiální politiky. V únoru roku 1939 začal R. Gajda požadovat rehabilitaci.¹⁰⁴ Ministr národní obrany Jan Syrový byl nejprve proti, ale časem se ukázala Gajdova rehabilitace jako jediná možnost, jak si pojistit, že nebude Radola Gajda a jeho stoupenci podryvat snahy vládní strany a prezidenta E. Háchy. Dne 18. února se u příležitosti narozenin R. Gajdy sešli jeho stoupenci v Národním domě na Vinohradech, a jelikož oslava přesáhla rámec ohlášené akce a v podstatě se zvrhla v oslavu fašistických myšlenek a ideologie, musela zasáhnout policie. Na počátku března přijal Gajdu prezident Emil Hácha a sdělil mu, že nemínil bránit jeho rehabilitaci, a den poté, 4. března, podepsal Radola Gajda za přítomnosti E. Háchy a R. Berana prohlášení. „*Získám-li cestou amnestie, vyhlášené prezidentem republiky k návrhu vlády, zpět hodnost generála československé armády ve výslužbě se všemi příslušnými důsledky, prohlašuji na svou vojenskou a národní čest, že budu ve své funkci člena předsednictva Strany národní jednoty ve všem co nejupřímněji spolupracovati s dnešním předsedou přípravného výboru R. Beranem, s nímž mne spojuje dávné přátelství...*“¹⁰⁵

Dalším vlivným krajně radikálním seskupením v Česko-Slovensku byla skupina *Akce národní obrody*, navazující na skupinu *Vlajka- Hnutí za nové Československo*, která ihned po Mnichovské dohodě požadovala zřízení fašistického režimu v zemi. Stoupenci *Akce národní obrody* se rozdělili na jakési umírněné a radikální křídlo. Ti umírnění se ztotožnili se *Stranou národní jednoty* a snažili se svoje radikální myšlenky prosazovat na její půdě a to především ve spolupráci s *Mladou národní jednotou*, z jejíhož prohlášení bylo citováno výše. *Akce národní obrody* se do strany snažila „*přivést nové lidi s novými metodami a novou politikou, odpovídající nové době.*“¹⁰⁶

Extrémně radikální křídlo *Akce národní obrody* požadovalo naprostou totalizaci česko-slovenského režimu a zrušení opoziční *Národní strany práce*. V mnoha bodech svého programu se shodovali s německou *NSDAP* a existují i svědectví, že byla *Akce národní obrody* na německou nacistickou stranu přímo napojena. Jednou z hlavních snah tohoto česko-slovenského nacionalistického hnutí bylo „*aby v historických zemích přišli v našem národním hospodářství, kultuře i ve státních úřadech na rozhodující místa jen uvědomělí Češi-árijci a*

¹⁰⁴ Radola Gajda byl v roce 1927 rozhodnutím kárného výboru Ministerstva národní obrany degradován z hodnosti generála na pouhého vojína.

¹⁰⁵ PASÁK 2007, 56

¹⁰⁶ KUKLÍK/GEBHART 2004, 139

*nezednáři bezúhonného charakteru a nezatížení žádnou politickou minulostí“.*¹⁰⁷

České fašistické skupiny nenašly v Česko-Slovensku nijak silnou podporu společnosti, ale svou činností narušovaly už tak špatnou stabilitu republiky. Vláda i prezident byli nuceni stále více ustupovat požadavkům českých nacionalistů i německé menšiny v zemi. Dne 12. března bylo například povoleno občanům německé národnosti, aby na oslavu prvního výročí anexe Rakouska k Německu vyvěsili prapory v barvách Říše.¹⁰⁸ O této události se na titulní straně zmiňují i Lidové noviny z toho dne. V krátké zprávě bylo řečeno toto: „*Dnešní oslavy pamětního dne hrdinů, které uspořádali naši němečtí spoluobčané podobně jako jejich soukmenovci v německé říši, měly na celém našem území klidný průběh. Říšské německé vlajky byly vyvěšeny na domech podle vlajkových předpisů... Říšskoněmecká vlajka byla našimi občany vesměs respektována. Nejsou zaznamenány žádné přehmaty.*“¹⁰⁹ Nikdo nemohl tehdy tušit, že za pouhé tři dny budou říšské prapory vlát i na Pražském hradě.

5.2. Slovensko spěje k samostatnosti

Vojenské obsazení Česko-Slovenské republiky měli nejvyšší představitelé Třetí říše naplánované už od poloviny prosince. Po návštěvě Emila Háchy ve slovenských Vysokých Tatrách se zdálo, že se česko-slovenské vztahy uklidnily, a že vše spěje k trvalému usmíření. To nemohl A. Hitler dopustit, a tak se už od ledna roku 1939 snažila německá diplomacie podporovat separátní tendence v *Hlinkově slovenské ľudové straně*, a tím oslabit českou politiku, aby vojenskému podmanění nic nestálo v cestě. Vídeňský rozhlas, který byl pod dohledem Říše, propagoval ideu samostatného Slovenského štátu, čímž se tato myšlenka dostala do širokých vrstev slovenského obyvatelstva.¹¹⁰

Jmenování nové slovenské autonomní vlády prezidentem Emilem Háchou ke konci ledna mělo zabránit šíření separátních tendencí ve slovenské politice. To se však nestalo a místo toho byla stále častěji *Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou* propagována myšlenka na to, že slovenská autonomie je jen předstupněm k opravdové samostatnosti a osvobození se od utlačujících Čechů.

Důležitým mezníkem ve zhoršování česko-slovenských vztahů byl projev Jozefa Tisa na slovenském sněmu dne 21. února 1939 u příležitosti představování programu nové vlády. J. Tiso, který od návštěvy prezidenta Háchy tvrdil, že Slováci už nemají žádné další požadavky a že autonomií

¹⁰⁷ GEBHART/KUKLÍK 2004, 140

¹⁰⁸ VOTOČKOVÁ-LAUERMANNOVÁ 1939, 43

¹⁰⁹ Německé oslavy, Lidové noviny, roč. 247, č. 58/132, 12. března 1939, str. 1

¹¹⁰ GEBHART 1990, 44

dosáhli svého, najednou ve své řeči zmínil alternativu samostatného slovenského státu, který by budovala *Hlinkova slovenská ľudová strana*. Klíčová pasáž Tisova prohlášení už přímo předvídá osamostatnění Slovenska: „*Národ má svou vládu, sněm, buduje si svůj stát. Náš stát je pokračovatelem státu Česko-Slovensko, vyrůstá jakoby z něho, ale je zcela novým státem... Jde o konečné vybudování státoprávního slovenského národa, t.j. o uzákonění ústavní listiny Slovenskej krajiny, ale suverenita národa slovenského nesmí být ani tímto zákonem tak vázána, aby těžkosti technického rázu mohly být překážkou jeho rozhodnutí o svých věcech. Musíme mít vždy možnost uplatnit svou suverenitu.*“¹¹¹

Čelní představitelé slovenské politiky se lišili v názorech na způsob odtržení od Čechů, což se ukázalo jasně na schůzi slovenské autonomní vlády 4. března. Jozef Tiso a Karol Sidor byli zastánci postupného a nekrvavého odpojení Slovenska a především Vojtech Tuka a Ferdinand Ďurčanský (1906–1974) usilovali o okamžité odtrhnutí za pomoci Říše.¹¹² Německu se zdál Tisův projev stále málo radikální a apelovali na V. Tuku, aby Slovensko okamžitě vyhlásilo samostatnost. Zástupci křídla *Hlinkovy slovenské ľudové strany*, které požadovalo okamžité odtrhnutí od Čechů, několikrát jednali v Německu. Už dne 16. února jednal Vojtech Tuka s Adolfem Hitlerem a oznámil mu, že „*vkládá osud svého národa do rukou vůdce, od něhož očekává úplné vysvobození*“. Na konci února pak v Berlíně jednali ministři F. Ďurčanský a M. Pružinský s H. Göringem.¹¹³ Němečtí diplomaté se postarali o to, aby se pražská vláda dozvídala o návštěvách Slováků v Berlíně, aby tak vnesli rozkol mezi země. Na 6. března svolala vláda jednání s J. Tisem, které vyznělo opět ve smyslu smíření obou zemí. Úřední zpráva slibovala konec sporů a stálo v ní mimo jiné toto: „*Politické výsledky dnešní porady možno shrnout konstatováním, že slovenská vláda pokládá politické a státoprávní postavení Slovenské krajiny ústavním zákonem o autonomii Slovenska za rozřešené.*“¹¹⁴ Něco takového ale nemohlo Německo dopustit. Hned následující den dorazil do Bratislavy nacistický emisar z Vídně Arthur von Seyss-Inquart, který slovenské politické reprezentaci sdělil, že Říše „*provede v nejkratší době své záměry proti Praze, a pokud chtějí dosáhnout nezávislosti, musí okamžitě vyhlásit samostatnost.*“¹¹⁵ Dohled nad zemí postupně přebíraly Hlinkovy gardy.

Dne 8. března přijeli do Prahy slovenští ministři K. Sidor a P. Teplanský (1886–1969). *Slovák* komentoval důvod cesty ministrů takto: „*V*

¹¹¹ GEBHART 1990, 45

¹¹² GEBHART/KUKLÍK 2004, 234

¹¹³ PASÁK 2007, 47

¹¹⁴ VOTOČKOVÁ-LAUERMANNOVÁ 1939, 41

¹¹⁵ GEBHART/KUKLÍK 2004, 234

*stredú večer došli do Prahy štátny minister Karol Sidor a minister financi Pavel Teplanský poverení slovenskou vládou likvidovať nastále rozpory, vyplývajúce z realizovania jednotlivých ustanovení zákona o autonomii Slovenskej krajiny zo dňa 22. novembra 1938.*¹¹⁶

Do Prahy byl pozván i předseda autonomní slovenské vlády Jozef Tiso, ten však pozvání ignoroval a k prezidentovi nedorazil. Události pak nabraly rychlý spád. V noci z 9. na 10. března odvolal prezident Emil Hácha slovenské ministry J. Tisa, F. Ďurčanského, M. Pružinského a J. Vanča (1890–1975). Tu samou noc bylo na Slovensku vyhlášeno stanné právo a byly povolány vojenské a četnické oddíly z české části státu a začal vojenský zásah proti Hlinkovým gardám na Slovensku. *Slovák*, jakožto ústřední tisk *Hlinkovy slovenské lidové strany*, informoval slovenské obyvatelstvo o situaci takto: „*Politický vývoj dostal v piatok dňa 10. marca nečakaný a prekvapujúci obrat. Hoci slovenská vláda cestou svojich poverencov štátného ministra Karola Sidora a ministra Teplanského tlmočila Prahe svoje konkrétne požiadavky a svoje jasné stanovisko, predsa v piatok ráno obsadené boli všetky verejné budovy na Slovensku vojskom a četníctvom a rádio oznamovalo, že Hácha zaslal predsedovi vlády Slovenskej krajiny dr. Jozefovi Tisovi vlastnoručný list tohto znenia: ‚Pán predsa vlády Slovenskej krajiny, zbavujem Vás úradu predsedu vlády Slovenskej krajiny, ako aj vedenia vecí, spadajúcich do oboru ministerstva vnútra. Súčasne zbavujem úradov pánov ministrov dr. Ďurčanského, dr. Pružinského a dr. Vanču.‘ ... Slováci, Slovenky! v ťažkých hodinách skúšky našej národnej vyspelosti majme všetci pred očami blaho a slobodu slovenského národa! Boh nám pomáhaj!*“¹¹⁷

Celou vojenskou akcí na Slovensku řídil generál Hugo Vojta (1885–1941) a přímý výkon pak obstarávali velitelé armádních sborů Ondřej Mezl (1887–1968) a generál Bedřich Homola (1887–1943). B. Homola se stal symbolem celého zásahu, a tak se často o této vojenské akci mluví jako o Homolově puči.¹¹⁸ Ministr Ladislav Feierabend se později k celé akci vyjádřil takto: „*Účelem zákroku bylo očistit Slovensko od zrádných elementů a zbavit je gardistického teroru. Zákrok neměl a nesměl nic měnit na státoprávním uspořádání Česko-Slovenska. Nebyla to akce Čechů proti Slovákům, nýbrž společný zákrok Čechů a Slováků proti zrádnému luďáckému Tisovu režimu.*“¹¹⁹

Do Prahy byl pozván předseda slovenského sněmu M. Sokol a dne 11. března prezident Hácha jmenoval novou slovenskou vládu v čele s K.

¹¹⁶ Porady slovenských ministrov v Prahe, *Slovák*, roč. 21, č. 56, 10. marca 1939, č. 1

¹¹⁷ *Slovák*, roč. 21, č. 55, 11. března 1939, str. 1

¹¹⁸ LETZ 2012, 52

¹¹⁹ MACHÁLEK 1998, 100

Sidorem.¹²⁰ Radikální představitelé bývalé slovenské vlády byli zatčeni nebo utekli za hranice. Na konsolidaci bylo však už pozdě. Nacističtí emisáři požadovali po K. Sidorovi, aby okamžitě vyhlásil samostatný Slovenský štát. Ten to však odmítl a s českými generály začal připravovat obranu Bratislavy. Nově zvolená slovenská autonomní vláda v tu dobu neměla žádnou reálnou moc. Jednotky Hlinkovy gardy postupně ovládly úřední budovy v Bratislavě a povolán zpět byl i Jozef Tiso, který se od sesazení z úřadu uchýlil na faru v Bánovcích nad Bebravou. *Slovák* informuje o přesunu moci do rukou Hlinkovy gardy s nadšením: „*Sme po ťažkých chvíľach, po kritickom dni. Včera v takomto čase bratislavská cenzúra konfiškovala nášho „Slováka“ . Z Prahy vyslaní centralistický emisári si mysleli, že podarí sa im raz navždy zahaliť vývoj slovenského národa. Nepodarilo sa. Hlinkova garda statočným bojom odrazila zákerný útok na slovenskú slobodu a dnes je pánom situácie v hlavnom meste Slovenskej krajiny, aj na vidieku.*“¹²¹ V noci na 13. března obdržel J. Tiso dopis od A. Hitlera, kterým byl pozván neodkladně do Berlína.¹²²

Nová vláda K. Sidora povolila Tisovi odjezd, aby přezkoumal situaci, ale neměl se k ničemu zavazovat bez souhlasu slovenského sněmu. Tiso, který už v tu dobu neměl oficiálně žádnou politickou funkci, byl v Německu přijat se všemi poctami, které se hodí pro hlavu státu. Adolf Hitler dal Tisovi na výběr ze dvou alternativ, buď okamžitě vyhlásí samostatnost, nebo Hitler „*ponechá Slovensko svému osudu.*“, což fakticky znamenalo, že nebude bránit Maďarsku, aby zemi vojensky obsadili.¹²³

J. Tiso informoval o situaci do Bratislavy a telefonicky požádal prezidenta E. Háchu o svolání slovenského sněmu. Ten byl svolán hned na následující den. Lidové noviny informovaly o Tisově návštěvě a svolání sněmu 14. března takto: „*Okolnosti, za kterých byla tato návštěva tak urychleně uskutečněna, vnucovaly přímo očekávání příštích důležitých rozhodnutí ve věcech národa slovenského. Ve večerních hodinách také požádal předseda slovenské vlády Karol Sidor vládu pražskou, aby tlumočila prezidentu republiky prosbu, aby zemský sněm slovenský byl svolán na původně určené datum 14. března. Tutěž prosbu vznesl Msgre. dr. Tiso přímo panu prezidentu republiky. Pan prezident republiky dr. Emil Hácha vyslechnuv doporučení předsedy ústřední vlády Rudolfa Berana svolal ještě včera zemský slovenský sněm k zasedání na zítřek... Zítřejší zasedání zemského slovenského sněmu bude historickým dnem v národním shromáždění Slováků, který svými v lednu*

¹²⁰ GEBHART 1990, 47

¹²¹ Hlinkova garda pánom situácie v Bratislave aj na celom Slovensku, *Slovák*, roč. 21, č. 60, 12. března 1939, č. 1

¹²² MACHÁLEK 1998, 101

¹²³ GEBHART 1990, 47

zvolenými representanty rozhodne o další budoucnosti a existenci slovenského národa. ¹²⁴

O odtržení Slovenska a vytvoření samostatného státu se na sněmu hlasovalo manifestačním povstáním poslanců, aby se tím vyjádřila existence „jednotné národní vůle“. Vznik Slovenského štátu byl odhlasován rychle a bez komplikací.¹²⁵ Na Slovensku se slavilo, dosáhli dlouho vytoužené samostatnosti. *Slovák* v tento slavný slovenský den píše toto: „*Úžasné chvíle to boli, ktoré prožíval v týchto posledných dňoch celý slovenský národ. Chvíle najväčšieho napnutia, chvíle očakávania a aj chvíle najťažšej skúšky, ktorá bola kedy vložená na bedrá prebudeného národa... Ostatne to, čo sa dnes stalo, nie je nijakým prekvapením. Od 6. októbra, odo dňa dejinného žilinského vyhlásenia kráča národ slovenský, vedený svojimi zodpovednými vodcami, k vybudovaniu slovenskej štátnosti... A tak sa tedy lúčime s česko-slovenskou republikou— my Slováci, ktorí práve dnes sme začali dýchať svieže, osdravujúce a optimizmu plné ovzdušie samostatného slovenského štátu.*“¹²⁶

V roce 1947, když bylo J. Tisovi vyčítáno vyhlášení samostatnosti Slovenska, tak odpověděl takto: „*Neľutujem ani to, že sme 14. marca spravili to, čo sme spravili, lebo som bol presvedčený vtedy a som presvedčený i dnes, že sme to dobre spravili, lebo ináč by sme neboli zachránili národ.*“¹²⁷

V souvislosti s vyhlášením vzniku samostatného Slovenského štátu vyvrcholily separátní tendence i na Podkarpatské Rusi. Předseda autonomní vlády Augustin Vološin se rozhodl vyhlásit také samostatný stát a telefonoval do Berlína Adolfu Hitlerovi, aby od něj získal garanci hranic určených vídeňskou arbitráží. To se nestalo a na Hitlerův pokyn Podkarpatskou Rus dne 14. března 1939 obsadila maďarská armáda.¹²⁸

Během 14. března se zhroutila veškerá naděje pražské vlády a prezidenta Emila Háchy na udržení celistvosti státu, který nesl odkaz zakladatele Tomáše Garrigua Masaryka. Národní listy podávali dne 15. března informaci o osamostatnění Slovenska s velmi přátelským a smířlivým tónem: „*Slovensko se octlo na nových cestách a po zralé úvaze se rozhodlo k osamostatnění. Dvacet let pracovali Češi spolu se Slováky. Za těchto dvacet let tato práce nebyla rozhodně k neprospěchu Slovenska. Důkazem toho je dnešní vzhled slovenských měst a hospodářské povznesení Slovenské Krajiny... Při tomto loučení dvou bratrských národů můžeme směle říct, že národ český*

¹²⁴ Dnes historické rozhodnutí Slováků, Lidové noviny, roč. 2/46, č. 59/134, 14. března 1939, str. 1

¹²⁵ KUKLÍK/NĚMEČEK/ŠEBEK 2011, 111

¹²⁶ Hlinkov sen skutečnosťou: Slovenský štát, Slovák, roč. 21, č. 62. 15. března. 1939, č. 1

¹²⁷ ĎURICA 1989, 237

¹²⁸ GEBHART/KUKLÍK 2004, 238

*nechová vůči Slováckům žádné zášti a žádného nepřátelství...*¹²⁹ Otázka Slovenska byla vyřešena. Zbývalo už jen vyřešit, co nyní bude se zbytkem Česko-Slovenska.

¹²⁹ Vyhlášena samostatnost Slovenska, Národní listy, roč. 79, č. 74, 15. března 1939, str. 1

6. Osudná noc

6.1. Cesta do Berlína

Dne 14. března 1939 obdrželo zpravodajské oddělení Ministerstva národní obrany v Praze zprávy o připravované intervenci německých vojsk na území Česko-Slovenské republiky. Tato zpráva od hlavního agenta zpravodajské služby v Německu jen potvrzovala informace, které se do Česko-Slovenska dostávaly už od února. Ministr zahraničí F. Chvalkovský je považoval za přehnané a nepravdivé a vojákům, kteří mu tuto důležitou informaci předali, řekl: „*Výmysly, jsou to výmysly, které tu už jednou byly- vloni v květnu.*“. Když vojáci trvali na závažnosti a spolehlivosti této zprávy, tak je Chvalkovský přerušil: „*Nenamáhejte se. Zahraniční politice rozumím já, snad si chce Německo na nás ještě něco vymoci, Jihlavsko, Ostravsko či jiné území. V tom mu ustoupíme, ale nějaká okupace našich území – ne, to nepřichází v úvahu.*“¹³⁰

Dopoledne obdržel prezident E. Hácha prostřednictvím chargé d'affaires německého vyslanectví v Praze A. Henckeho zprávu o tom, že se má dostavit do Berlína. Nešlo o žádné pozvání, ale spíše o příkaz. A. Hitler chtěl, aby E. Hácha do Německa přiletěl, ale ten měl strach ze svého prvního letu a ve sněhové vánici, která ten den byla, se obával o své zdraví. V poledne dorazilo z Berlína povolení, že se prezident Emil Hácha a jeho doprovod může za Hitlerem dopravit vlakem. V tu samou dobu, přesně ve 12:15, byla na Slovensku vyhlášena samostatnost.¹³¹ E. Hácha tedy předpokládal, že se berlínské jednání bude týkat právě slovenských událostí a nového uspořádání vztahů mezi Česko-Slovenskem a Říší. Netušil, že se s žádným vyjednáváním už nepočítá.

Lidové noviny informovali již 15. března o odjezdu prezidenta republiky k říšskému kancléři. Mimo jiné psaly: „*President republiky dr. Emil Hácha, kterému připadlo těžké břemeno usměrňovat vývoj politických osudů českého národa po rozhodnutí čtyř velmocí v Mnichově, vyznačil už ve svých dřívějších projevech, že stojí v čele, respektoval skutečnost, kterou tvoří historické a zeměpisné včlenění českého státu do mocenské oblasti říše německé. Jako nejodpovědnější muž za naše zítřky v této chvíli rozhodl se prezident republiky sjednat sám osobně jasno o cestách, kterými se náš národ a stát má nyní brát.*“¹³²

¹³⁰ KVAČEK/HEYDUK 2011, 184

¹³¹ PASÁK 2007, 62

¹³² President Hácha u kancléře Hitlera, Lidové noviny, roč. 2/47, č. 60/136, 15. března 1939, str. 1

Okolo čtvrté hodiny odpolední byl z Masarykova nádraží v Praze vypraven speciální vlak do Berlína. Pražská delegace nebyla početná. Emila Hácha doprovázela jeho dcera Milada Rádlová, za ministerstvo zahraničí se cesty účastnil František Chvalkovský a Břetislav Moravec a za prezidentskou kancelář Josef Kliment.¹³³ Na nádraží se přišli s výpravou rozloučit Rudolf Beran a Alois Eliáš¹³⁴. V Drážďanech do vlaku přistoupil šéf Hitlerovy kanceláře s připravenou večeří, která byla pozorností od Adolfa Hitlera. Na berlínském nádraží zastavil vlak po desáté hodině večerní a Emil Hácha byl uvítán tak, jak se na hlavu státu slušelo.¹³⁵ Milada Rádlová dokonce obdržela obrovskou kytici růží, ve které byla cedulka se jménem Adolfa Hitlera.¹³⁶

Po příjezdu do Berlína se Emil Hácha dozvěděl o tom, že německá armáda projela Moravskou Ostravou a míří na Slovensko. Lidové noviny o tom informovaly a připojili i přepis výzvy rozhlasu k občanům, aby se říšské armádě nestavěli na odpor: „*V rozhlasovém projevu k presidentově cestě bylo oznámeno: Představte si, jak těžký byl a je úkol presidenta dr. Emila Háchy. když při příjezdu do Berlína ho očekávala z Prahy zpráva zvěstující, že oddíly říšské obrany vstoupily do Moravské Ostravy a do města Místku, aby zde provedly zajištění bezpečnostní služby. Z tohoto zásahu vidíte všichni nejlépe, jak velká je odpovědnost každého jednotlivce a jakým šílenstvím by bylo, kdyby neukázněné projevy a demonstrace rozmnožily míru takového kroku německé říšské obrany.*“¹³⁷

6.2. Rozhodnutí

Pražská delegace byla ubytována v berlínském hotelu Adlon, kam kolem půl dvanácté dorazil německý ministr zahraničí J. von Ribbentrop. Následovalo jednání s Chvalkovským a krátká návštěva u prezidenta E. Háchy. Schůzka Emila Háchy a Adolfa Hitlera začala kolem jedné ráno a konala se v budově říšského kancléřství. Za českou stranu byl u jednání kromě Emila Háchy přítomen ještě F. Chvalkovský a ze strany Třetí říše Adolf Hitler, H. Göring, J. Ribbentrop, generál W. Keitel (1882–1946) a státní ministr O. Meissner (1880–1953).¹³⁸

E. Hácha stále předpokládal, že se v rozhovoru s A. Hitlerem bude zabývat především slovenskými událostmi uplynulých dní a těm se proto ve

¹³³ KOSATÍK 2011, 159

¹³⁴ JUNEK 2010, 77

¹³⁵ GEBHART/KUKLÍK 2004, 239

¹³⁶ KOSATÍK 2011, 160

¹³⁷ Německé vojsko jede na Slovensko, Lidové noviny, roč. 2/47, č. 60/136, 15. března 1939, str. 1

¹³⁸ KOSATÍK 2011, 162

své zahajovací řeči věnoval. Ani ne týden po tomto jednání zaznamenal E. Hácha jeho průběh, tak jak si na něj vzpomínal. Na to, co se dělo po jeho vyjádření ke slovenské autonomii, vzpomíná takto: „*V dalším svém projevu řekl jsem, že jsme si vědomi, že osud českého národa je položen do rukou říšského kancléře, že však hledím na to s plnou důvěrou, poněvadž je mně známo hluboké porozumění říšského kancléře pro národnost, v němž vidím záruku, že odpovídá smýšlení říšského kancléře, aby český národ žil a úplně se vyžil. Říšský kancléř na to odpověděl, že jeho úmyslem vskutku je, aby český národ nerušeně žil a že nejde mu o jeho odnárodnění. Potom prohlásil, že dnešního dne o 6. h. ranní překročí říšské vojsko naše hranice a narazí-li na odpor, že jej bezohledně zlomí. Víím, řekl dále, že i mne to bude státi velké oběti na životech, ale výsledek že nemůže být pochybný.*“ Takto nekompromisně A. Hitler oznámil své plány a v jediném okamžiku se zhroutil veškerá naděje na udržení alespoň nějaké samostatnosti Česko-Slovenska, naděje, kterou se politici druhé republiky snažili podporovat prostřednictvím ústupků vůči Třetí říši. To vše se v tomto okamžiku jevilo jen jako zbytečné oddalování katastrofy.

A. Hitler požadoval, aby E. Hácha a F. Chvalkovský zařídili, že německé vojsko během obsazování země nenarazí na ozbrojený odpor. Hácha, který jako prezident republiky byl zároveň velitelem branné moci, odporoval, že nemá šanci za pár hodin zabránit vojákům v Československu, aby se bránili. Hitler mu nabídl, že může použít telefony v říšském kancléřství. V tu chvíli byl rozhovor přerušen a prezident a ministr zahraničí se odebrali k telefonu.¹³⁹

Z Berlína se spojili v Praze s předsedou vlády Rudolfem Beranem a generálem Janem Syrovým. R. Beran prohlásil, že vláda souhlasí s postupem prezidenta. Během telefonátu dorazil do místnosti Göringův lékař a nabídl Háchovi injekci z hroznového cukru. E. Hácha nejprve nechtěl injekci přijmout, ale nakonec svolil. Pak s prezidentem Háchou promluvil ještě Hermann Göring, který se vyjádřil o tom, jak moc by ho mrzelo, kdyby musel srovnat se zemí tak krásné město jako je Praha, ale že by to musel udělat, aby Francie a Anglie věděla, co všechno jeho Luftwafe dokáže. Tím už psychicky zdeptaného prezidenta zlomil. Poté se E. Hácha znovu přemístil do úřadovny, aby podepsal prohlášení, které mu bylo předloženo. Udělal jen pár drobných úprav a vyškrtl zmínku o tom, že to podepisuje i jménem vlády.¹⁴⁰

Emil Hácha jako špičkový právník a soudce si byl vědom, že nemá ústavou ani jinými zákony danou pravomoc rozhodnout o předání státu Hitlerovi.¹⁴¹ Toto vědomí ale rozhodně alibisticky nepřevlel v to, že by za

¹³⁹ PASÁK 2007, 63

¹⁴⁰ PASÁK 2007, 64

¹⁴¹ CÍSAŘ 2006, 33

tento svůj osudový podpis necítil zodpovědnost.¹⁴² Ještě během noci si E. Hácha a F. Chvalkovský vyměnili několik telefonátů s Prahou. Především žádali, aby byly splněny Hitlerovy požadavky ohledně hladkého průběhu obsazování, ale také aby všechny úřady fungovaly jako za normálních okolností. Po podpisu prohlášení volal Hácha Beranovi znovu, aby ho informoval o svém kroku, a požádal ho, aby vláda neodstupovala.¹⁴³ Emil Hácha a František Chvalkovský se snažili zabránit chaosu, který musel na československém území zaručeně vzniknout.

Po páté hodině ranní se Emil Hácha konečně dostal zase zpět do hotelu Adlon v Berlíně. V hotelu na československého prezidenta dopadla tíha událostí posledních pár hodin a naprosto se složil. Své dceři pak sdělil toto. *„Rakousko se nemělo bourat. Já jsem to vzdal naprosto protiprávně! Dobře vím, že v Čechách budou říkat, že jsem je zradil. Nakonec všichni poplivají můj hrob. Ale cožpak mohu dopustit, aby jejich letadla zničila naše město? A zabíjela naše lidi? Ani Beneš to neudělal. A kde je teď Beneš? Oni jsou, Milado, schopni naprosto všeho...“*¹⁴⁴

¹⁴² JUNEK 2011, 82

¹⁴³ PASÁK 2007, 67

¹⁴⁴ JUNEK 2011, 82

7. Několik pohledů na jedno rozhodnutí

V každém národě jsou tendence hledat viníka krize, kterou daný národ právě prožívá. V českých zemích to samozřejmě nebylo jiné. Edvard Beneš byl velkou částí národa odsouzen za přijetí mnichovské dohody a dodnes je to živé téma debat historiků i laické veřejnosti- měli nebo neměli jsme se bránit? Prezidenta Emila Háchu čekalo o pár měsíců později rozhodnutí snad ještě těžší. Stál úplně sám proti bezohledné nacistické moci a musel se rozhodnout během okamžiku. Jeho podpis na prohlášeních z noci 15. března byl dlouho vnímán jako zrada národa a státu. Tento pohled propagoval poválečný lidově demokratický režim, který také Emila Háchu zatknul a nechal ho ve vězení dne 27. června 1945 potupně zemřít.

Na poválečné odsouzení prezidenta druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava navazoval i komunistický režim, který byl v Československu v roce 1948 zaveden. Emil Hácha byl prezentován jako zbabělec, který nedokázal ubránit jemu svěřený stát a uvrhl ho do spárů nacistické Třetí říše. Tento výklad osobnosti a kroků Emila Háchy je moderní historiografií většinou překonaný. Nyní se většina historiků shoduje na tom, že byl Emil Hácha smutnou obětí doby.¹⁴⁵ Často se však během vývoje pohledu na historii stává, že se zapomínají starší názory, které jsou ale leckdy velmi zajímavé, i když se mohly v průběhu času ukázat jako mylné. Ráda bych tedy na závěr této práce ukázala tři pohledy na jedinou noc a na jediné rozhodnutí, a to na rozhodnutí ze 14. na 15. března 1939, které hodnotí ne událost sedmdesát let starou jako my dnes, ale událost čerstvou, která stále přímo ovlivňuje životy jejich autorů.

První pohled na situaci je od spisovatelky Olgy Votočkové-Lauermannové (1880–1964), která v roce 1939, jen pár měsíců po Háchově návštěvě Berlína, vydala knihu *President Emil Hácha*, ve které se k jeho rozhodnutí staví následovně: „*Nehrnout se v takových chvílích zbrkle dopředu a neběžet dozadu. – Je to původně snad prostý kus sebezáchovy, ale i pud k záchově celku kolem nás. Dr. Hácha, když toho bylo zapotřebí pro záchranu celku sobě svěřeného, zůstal stát, třeba se nezastavil duchovně. Žijeme chvíle nesmírně znásobené pohnutou dobou. Vžijme se do chvíl hlavy našeho státu, které prezident prožil v noci na 15. března t.r. Nehýbejme kritikou, chápejme celkovým soudem, chvějícími se nervy a budeme mu vděční. Přejme všichni našemu prezidentovi, aby ve svém jednání stále se držel své spravedlnosti, aby došel vrcholu své práce, díla, které čeká jeho nové kroky na cestě k sloučení národa k jeho šťastnější budoucnosti.*“¹⁴⁶

¹⁴⁵ Např. Vít Machálek, Tomáš Pasák, Robert Kvaček, Jiří Rubín

¹⁴⁶ VOTOČKOVÁ-LAUERMANNOVÁ 1939, 45

Je zajímavé nakolik se pohled O. Votočkové-Lauermannové z roku 1939 shoduje s pohledem většiny historiků po Sametové revoluci. Smutné je to, jak velký nános špíny muselo od té doby jméno Emila Háchy snést, než bylo odborníky znovu očištěno.

Druhý výklad Háchova rozhodnutí hodnotí Emila Háchu také velmi kladně, ale jeho přístup snad nemůže být více jiný, než přístup Olgy Votočkové-Lauermannové. Následující úryvek je z úvodu knihy *Dr. Emil Hácha: několik myšlenek a manifestačních projevů státního prezidenta dr. Emila Háchy* od českého spisovatele, básníka a literárního kritika Františka Sekaniny. Tento text vyšel v roce 1943, což se na něm velmi výrazně odráží, protože se jedná o zjevně tendenční propagaci protektorátního režimu. Mimo jiné v tomto textu stojí i toto: „*Bylo to slavné vnuknutí, které ještě téže noci vyznělo historickým podepsáním listiny o ochraně Čech a Moravy v rámci Říše, a hned druhého dne příjezdem Vůdcovým na pražský hrad, kde byl prohlášen Protektorát obou zemí a naše národní i kulturní samospráva (autonomie) slavnostně zabezpečena. Od té chvíle patříme k Říši, připoutáni k ní každou ochranou před nebezpečím, ale i duchem a společnou prací, všestrannou oddaností a láskou. Hrdinským odhodláním státního pana prezidenta dr. Emila Háchy vrací se nám dávné časy hojných staletí, kdy český národ žil s německými kmeny v tomto společenském prostoru ruku v ruce a přátelsky vzájemně odkázán na bratrskou pomoc a podporu, kdykoliv povelela potřeba dní. V oné historické noci březnové 1939 jistě prolétal vznešenou myslí pana státního prezidenta onen slavný film bratrského soužití společné víry a lásky dvou sousedních kmenů, které si rozuměly a pomáhaly si v přirozených potřebách života. Ve své moudrosti dobře cítil, že nebylo hany v tom, jestliže slabší bral pomoc od silnějšího. A bylo tak již v dobách před sv. Václavem i za něho...*“¹⁴⁷

Na tomto úryvku je dobře vidět, jak lze naprosto překroutit historickou událost a co vše dokáže propaganda. Není snad třeba zdůrazňovat, že představa E. Háchy, jak s nadšením a radostí předává stát jemu svěřený do rukou mocnějšího Německa a vnímá to jako návrat ke starým a dobrým tradicím, jak se snaží F. Sekanina sdělit, je naprostá lež. Německá propaganda, která se snažila v Čechách a na Moravě šířit myšlenku, že německá ochrana je pro místní společnost to nejlepší, co je mohlo potkat, navazuje na ovlivňování společnosti během druhé republiky, kdy byla prezentována dávná spojitost Německa a českého území ze středověku. Na konci úryvku je opět zmínka o sv. Václavovi, který byl symbolem české státnosti i během doby protektorátní, aby se poněkud klamně naznačovala kontinuita státu.

¹⁴⁷ SEKANINA 1943, 10

Poslední úryvek, který bych ráda prezentovala, je úryvek ze záznamu rozhovoru spisovatele Karla Horkého s protektorátním prezidentem Emilem Háchou z roku 1939. K. Horký byl přijat u prezidenta, který mu chtěl pogratulovat k jeho šedesátým narozeninám. Během rozhovoru popsal Hácha svůj prožitek z oné březnové noci. Výše už jsem citovala Háchův pozdější zápis o tom, jak jednání s Hitlerem probíhalo, ale to se jednalo jen o věcný popis sledu událostí, ale v tomto případě jde o působivé vylíčení hrůz, která předcházelo jeho podpisu. Karel Horký si rozhovor zaznamenal a dne 23. prosince 1946 ho zaslal advokátovi JUDr. Kamilu Reslerovi, který figuroval jako obhájce v procesu s některými členy protektorátní vlády. V záznamu, který pořídil Karel Horký je psáno i následovně: „*Vy se ptáte, jestli mi hrozili. Promiňte, to je moc slabé slovo a není v tomto případě ani správné. Hrozby člověk vydrží, ale přijde na okolnosti a přijde také na to, kdo hrozí a jak hrozí. (Bezděčně se podíval ku dveřím a ztlumil poněkud hlas). Můžete vydržet Hitlerovo řvaní, protože kdo řve, nemusí ještě uvnitř být ďábel. Ale on tam byl také Göring, víte, ten žoviální Göring s tou svou bodrou tváří, kterou znáte tak dobře z fotografií. Nuže, když napětí dostoupilo vrcholu, když jsem byl vyčerpán, už div ne mrtev, ale ještě pořád se držel, vzal mne ten dobrák za ruku, přátelsky si mne odvedl stranou a měkce, říkám Vám, on mi jakoby měkce domlouval, je-li opravdu třeba a nutno, aby celá ta krásná historická Praha, das wunderschöne Prag, byla v několika hodinách srovnána se zemí, aby do povětří vyletělo to všechno, Hradschin i dóm, zkrátka alles, alles...Alles in die Luft, Herr Staatspräsident, a to všechno jen proto, že nechcete nebo nemůžete pochopit Führera, který si přeje, aby tisíce mladých českých lidí neztratilo svůj život v marném boji zbytečně. A ten člověk, který mi tohle říkal, držel mne stále za paži, představte si, on se usmíval, on to ‚in die Luft‘ říkal tak mazlivě a díval se mi při tom do očí jako nějaká ženská. To však není to hlavní. Teď Vám něco řeknu: jak se tak na mne díval, zrovna v tom okamžiku a právě na těch jeho úsměvných očích jsem poznal, že to není řeč do větru. Poznal jsem, že se mnou mluví ďábel, který je schopen svou hrozbu splnit. Mně něco řeklo: on to udělá! Snad sám Hitler by to neudělal. Ale Göring by ho byl přemluvil, už jenom proto, aby svět viděl první ukázkou jeho Luftwaffe.*“¹⁴⁸

Po přečtení těchto řádků nemá člověk, podle mého názoru, právo soudit rozhodnutí prezidenta Emila Háchy. Často se v moderní historiografii srovnával souhlas Edvarda Beneše s Mnichovskou dohodou a podpis Emila Háchy 15. března 1939. Jakékoliv historické srovnání je nepřesné, ale jednu věc z toho možná lze odvodit. Prezident E. Beneš, v momentě, kdy přijal rozhodnutí z Mnichova, měl kolem sebe mnoho poradců a odborníků, kteří mu mohli přesně ukázat, jak by se situace mohla vyvíjet, a jaké jsou šance

¹⁴⁸ PASÁK 1990, 59

Československa na obranu. Prezident E. Hácha byl na rozhodnutí v noci na 15. března zcela sám. U jednání s ním byl sice ministr zahraničí F. Chvalkovský, ale ten nebyl schopný žádných kroků a téměř po celou dobu mlčel. Pravděpodobně skutečně až do konce věřil, že se s Německem lze dohodnout a že je německý plán na obsazení státu naprostým nesmyslem. V momentě, kdy se jeho představy ukázaly klamnými, tak nedokázal zareagovat a celá tíha rozhodnutí tak ležela na prezidentu Emilu Háchovi.

Závěr

Trvání druhé republiky bylo velmi krátké, pouhých 166 dní a pravděpodobně vzhledem k tomu, že je tato republika vklíněna mezi dvě, pro náš stát tak významné, historické události jako je Mnichovská dohoda a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava spolu s následnou druhou světovou válkou, tak je toto krátké období často vnímáno jen jako doba přechodná, jen jako poslední nadechnutí republiky před obsazením nacistickým Německem. Těch pár měsíců druhé republiky mělo však velký význam pro budoucnost Československa a především pro budoucnost československé společnosti. Mnichovská dohoda, kterou stát přišel o pohraniční území, byla především velkým poškozením sebevědomí národa, který měl svůj vlastní stát v té době pouhých dvacet let. Padla tím naděje na to, že se malý a úspěšný stát může ubránit diplomacií velkých mocností a hlavně se nesplnil předpoklad, že se za nás demokratické evropské státy, Velká Británie a Francie, postaví. Československé pohraničí připadlo Německu, čímž se mimo jiné zpřetrhaly nejdůležitější dopravní tepny ve státě a zároveň tím do Německa přešla velká část rozvinutého československého průmyslu.

Nejhorší jizvy však tato dohoda zanechala na lidech. Pocit nespravedlnosti a vztek na zbytek Evropy se nesl společností jako mor. Bylo potřeba na někoho svést vinu. Obviňování a očerňování představitelů první republiky, ať už politických, nebo kulturních, bylo na denním pořádku druhé republiky. Morálka obyvatel se během druhé republiky dostala často až na úplné dno. Ráda bych na tomto místě citovala autora, jehož kniha není zrovna odbornou studií o druhé republice, ale výstižně popisuje atmosféru té doby. Jde o úryvek z knihy *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu* od novináře Pavla Tigrida. P. Tigrid k atmosféře ve společnosti po Mnichově píše toto: „*Bacil, který po potratové vojenské mobilizaci, dvojí politické kapitulaci, zradě, ať už skutečné nebo údajné (těch druhých ovšem), a ponížení, které z ní plynulo, našel živnou tkáň v národním těle... Do života společnosti může hluboce zasáhnout kolektivní šok, pád z vrcholu obecně sdíleného odhodlání do propasti kolektivní bezmoci; může to být prohraná válka nebo naopak kapitulace bez boje; může to být přesvědčení, podložené trpkou zkušeností, že občanské ctnosti se nevyplácejí, dříve nebo později jsou podvedeny politikou, která právě v rozhodující chvíli nechá řadového občana na holičkách; proto, občánku, malá domů, starej se jen o sebe, na místo úsilí dosad' švindl, vyměň porozumění za závist, názor za přetvářku a zároveň bedlivě sleduj, kam se moc vládnoucích naklání, abys včas a úspěšně plul po proudu, ať už se ten proud valí kamkoli...*“¹⁴⁹ Tato morální pokleslost, jak ji P. Tigrid popisuje, se v české

¹⁴⁹ TIGRID 1988, 99

společnosti od té doby projevila ještě mnohokrát, nejvíce asi během období tzv. normalizace a stále si tento mnichovský syndrom neseme s sebou a v sobě.

Pro pochopení Emila Háchy je třeba zdůraznit dvě důležité dimenze jeho osobnosti. Za prvé byl právníkem, takže mu bylo naprosto jasné, jak důležitou symbolickou hodnotu má prezident a také musel trpět nejen lidsky, ale i odborně, když viděl, nakolik se právo během druhé republiky kroučí a přizpůsobuje diktátu z Berlína. Za druhé je důležité si uvědomit, že náš třetí prezident byl hluboce věřícím katolíkem. Lidská oběť měla pro něj proto naprosto zásadní význam. Celé křesťanství vzniklo díky oběti jediného člověka- Ježíše Krista. Emil Hácha přinesl vědomě oběť národu a státu. Obětoval své poklidné stáří něčemu, co dělat nechtěl a na co už, jak sám moc dobře věděl, neměl sílu.

Emil Hácha si byl vědom závažnosti svého rozhodnutí z noci na 15. března 1939 a nikdy neutíkal před zodpovědností. Rozhodl se proto zůstat v čele republiky i v době Protektorátu Čechy a Morava, i když bylo jasné, že pokud v době druhé republiky šlo ještě něco v politice alespoň zdánlivě ovlivňovat, tak teď už to možné nebude vůbec. Často je Emil Hácha za tento krok kritizován, protože tím, že zůstal v úřadě, svým způsobem legitimizoval protektorátní režim a občané byli asi klidnější, když v čele jejich státu nadále stál E. Hácha a ne přímo někdo nacisty dosazený. Německo se také snažilo, aby E. Hácha zůstal v čele republiky po celou dobu, a když se u prezidenta začaly na počátku 40. let objevovat známky chátrajícího duševního zdraví, tak byli ochotni i udělat několik ústupků vůči českým požadavkům, jen aby prezident úřad neopustil. Když Emila Háchu po válce zatklí, byl už na tom duševně velmi špatně. Pravděpodobně si svou situaci ani neuvědomoval, když 27. června roku 1945 umíral v pankrácké věznici.

Osobně nevidím důvod považovat Emila Háchu za toho, za koho ho považovala poválečná a komunistická propaganda. E. Hácha nebyl v žádném případě typ vůdce, byl to výborný právník a vzorný úředník státu. Rozhodně však nebyl zbabělec a alibista, za kterého byl později často označován. Domnívám se, že pokora není zbabělost a snaha jít cestou nejmenšího zla není kolaborace. Prezident Emil Hácha o svůj úřad nestál, ale snažil se zachránit, co se dalo, a v momentě, kdy se mohl po vyhlášení Protektorátu svého prezidentství vzdát, neučinil to a v podstatě se obětoval. Sám velice dobře věděl, že ho bude národ odsuzovat a nenávidět, a nikdy nepřestal s hrůzou vzpomínat na osudnou noc v Berlíně, i když si celý život stál za tím, že jeho rozhodnutí bylo nevyhnutelné. Jen málo lidí by se dokázalo takto obětovat pro svou zemi a nezachovat se tak, jak je to v politice i v životě bohužel obvyklé, jen podle principů osobního prospěchářství. Takových lidí jako byl náš třetí prezident Emil Hácha je pro politiku možná škoda.

Seznam literatury

BECHYNĚ Jan V.: Emil Hácha, Historický obzor 4, 1993, č. 2, s. 39–44

CÍSAŘ Čestmír: Moji českoslovenští prezidenti, Artforum, Praha 2006

ČERMÁKOVÁ Radka: Druhá republika– okleštěný stát v mizející Evropě. In: Židovská menšina za druhé republiky, Židovské muzeum v Praze, Praha 2007, s. 9–20

DOUDĚRA Karel: Republika na úvěr, Novinář, Praha 1987

ĎURICA Milan S.: Jozef Tiso– slovenský kňaz a štátník 1887–1939, Matica slovenská, Bratislava 1992

GEBHART Jan, KUKLÍK Jan: Druhá republika 1938–1939, Paseka, Praha/Litomyšl 2004

GEBHART Jan: Rok zkoušek a zklamání. Československo od jara 1938 do jara 1939, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1990

JUNEK Václav: Druhá republika, Computer Press, Brno 2011

JUNEK Václav: Osudy českých zrádců, Petrklíč, Praha 2010

KOSATÍK Pavel: České okamžiky, Torst, Praha 2011

KOVÁČ Dušan: Dejiny Slovenska, Lidové noviny, Praha 2010

KVAČEK Robert; HEYDUK Miloš: Československý rok 1938, POLART, Praha 2011

KUKLÍK Jan, NĚMEČEK Jan, ŠEBEK Jaroslav: Dlouhé stíny Mnichova, Auditorium, Praha 2011

LETZ, Robért: Slovenské dejiny V., Literárne informačné centrum, Bratislava 2012

MATES, Pavel: Mezi Mnichovem a Berlínem. Státoprávní problémy druhé republiky, Masarykova univerzita, Brno 1992

MED Jaroslav: Literární život ve stínu Mnichova, Academia, Praha 2010

MACHÁLEK Vít: Prezident v zajetí, Regulus, Praha 1998

MACHÁLEK Vít: Životní příběh Emila Háchy. In: TOMEŠ Josef; RUBÍN Jiří a kol.: Emil Hácha před 70 lety zvolen třetím prezidentem, Věrité, Praha 2008

PASÁK Tomáš: Emil Hácha (1938–1945), Rybka Publishers, Praha 2007

PASÁK Tomáš: Neznámé svědectví k 15. březnu 1939. Dějiny a současnost 12, 1990, č. 2, s. 59–60

RATAJ Jan: O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939, Karolinum, Praha 1997

RATAJ Jan: Z druhé republiky (II.), Historický ústav Armády České republiky, Praha 1993

SEKANINA František: Dr. Emil Hácha: několik myšlenek a manifestačních projevů státního prezidenta dr. Emila Háchy, Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu, Praha 1943

SLOMEK Jaromír: Neznámý básník a překladatel. In: TOMEŠ Josef; RUBÍN Jiří a kol.: Emil Hácha před 70 lety zvolen třetím prezidentem, Věrité, Praha 2008

TIGRID, Pavel: Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Sixty–Eight Publishers Corp., Toronto 1988

TOMÁŠEK Dušan: Deník druhé republiky, Naše vojsko: Český svaz protifašistických bojovníků, Praha 1988

TOMÁŠEK Dušan; KVAČEK Robert: Causa Emil Hácha, Themis, Praha 1995

UHLÍŘ Jan Boris: Druhá republika. Stát, který nikdo nechtěl, Historický obzor 14, 2003, č. 5/6, s. 123–135

UHLÍŘ Jan Boris: O co jsme přišli po Mnichovu, Historický obzor 10, 1999, č. 9/10, s. 221–225

VOTOČKOVÁ-LAUERMANNOVÁ Olga: President Dr. Emil Hácha, Pražská akciová tiskárna, Praha 1939

Soudobé noviny:

Národní listy 1938–1939

Lidové noviny 1938–1939

Slovák 1938–1939

Přílohy

1. Pamětní deska a busta na Háchově rodném domě v Trhových Svinách.

2. Emil Hácha skládá ústavní slib po svém zvolení prezidentem republiky.

3. Emil Hácha vzdává hold sv. Václavovi za přítomnosti arcibiskupa kardinála Karla Kašpara.

4. Prezident Emil Hácha a předseda vlády Rudolf Beran v lednu 1939.

5. Prezident Emil Hácha na procházce s bratrem Theodorem Háchou.

6. Prezident Emil Hácha

Seznam vyobrazení

1. Pamětní deska a busta v Háchově rodném městě Trhové Sviny. Foto: TOMEŠ Josef; RUBÍN Jiří a kol.: Emil Hácha před 70 lety zvolen třetím prezidentem, Věrité, Praha 2008
2. Emil Hácha skládá ústavní slib po svém zvolení prezidentem republiky. Foto: TOMEŠ Josef; RUBÍN Jiří a kol.: Emil Hácha před 70 lety zvolen třetím prezidentem, Věrité, Praha 2008
3. Emil Hácha vzdává hold sv. Václavovi za přítomnosti arcibiskupa kardinála Karla Kašpara. Foto: TOMEŠ Josef; RUBÍN Jiří a kol.: Emil Hácha před 70 lety zvolen třetím prezidentem, Věrité, Praha 2008
4. Prezident Emil Hácha a předseda vlády Rudolf Beran v lednu 1939. Foto: TOMEŠ Josef; RUBÍN Jiří a kol.: Emil Hácha před 70 lety zvolen třetím prezidentem, Věrité, Praha 2008
5. Prezident Emil Hácha na procházce s bratrem Theodorem Háchou. Foto: TOMEŠ Josef; RUBÍN Jiří a kol.: Emil Hácha před 70 lety zvolen třetím prezidentem, Věrité, Praha 2008
6. Prezident Emil Hácha. Foto: TOMEŠ Josef; RUBÍN Jiří a kol.: Emil Hácha před 70 lety zvolen třetím prezidentem, Věrité, Praha 2008